

Vlivy internetu a televize na komunikaci v rodině

Simona Bémová

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Institut mezioborových studií Brno

akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Simona BÉMOVÁ**
Osobní číslo: **H108009**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Vlivy televize a internetu na komunikaci v rodině**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- popis obecných zásad sociální komunikace a jejich uplatňování v praxi,
- historický vývoj mezilidské komunikace,
- sociální komunikace v rodině, vliv televize a internetu, mobilu, výchovné aspekty,
- možnosti eliminace negativních vlivů televize, internetu, mobilu.

Součástí práce bude sociologický výzkum formou dotazníku se zaměřením na působení TV, internetu v rodině a jeho vlivy na osobnost dítěte

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Helus, Z. Dítě v osobním pojetí: obrat k dítěti, jeho výzva a úkol pro rodiče i učitele.

Praha: Portál, 2009. ISBN:978-80-7367-628-5 McLuhan, M. Člověk, média a elektronická kultura. Brno: Jota, 2000.

ISBN:80-7217-128-3 Vališová, A. Asertivita v rodině a ve škole aneb zásady přímého jednání mezi dětmi, rodiči a učiteli. Jinočany: H&H, 1998. ISBN:80-86022-41-2 Vybíral,

Z. Co, čím, jak a s kým komunikujeme?. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999

ISBN:80-7041-123-6 Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. František Sýkora

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

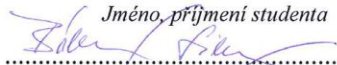
- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Simona Bémová

Jméno, příjmení studenta

Podpis

V Brně 31. 3. 2013

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosažených v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělků dosažených školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

V bakalářské práci se zabývám vlivy médií na komunikaci v rodině. Přibližuji pojem sociální komunikace, způsob jakým komunikační proces probíhá, motivy komunikace i její bariéry. Popisuji vývoj komunikačních prostředků a jejich negativní i pozitivní vlivy na rodinu. Současně vysvětluji pojem mediální gramotnost a vliv médií na socializaci jedince. V praktické části jsou uvedeny výsledky dotazníkového šetření. Respondentům byly formou dotazníku položeny otázky související s využíváním médií v rodině.

Klíčová slova:

Rodina, děti, rodiče, komunikace, komunikační dovednosti, motivace komunikace, bariéry, média, mediální gramotnost, kniha, televize, internet.

ABSTRACT

My Bachelor thesis deals with the influence the media have on communication in a family. I draw nearer the concept of social communication, how the communication process takes place, communication motives and its barriers. I describe the development of respective means of communication as well as their negative and positive influence on a family. Moreover, I explain the concept of media literacy and the impact of media on an individual's socialization. The practical part includes the results of a questionnaire survey. The respondents were asked questions related to the use of media in a family.

Keywords:

Family, children, parents, communication, communication skills, motives for communication, barriers, media, media literacy, book, television, Internet.

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Františku Sýkorovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování méj bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat manželovi a synům za morální podporu, kterou mi poskytli při zpracování bakalářské práce, a které si nesmírně vážím. Poděkování patří také mým kolegyním v zaměstnání za toleranci a psychickou podporu.

Motto

„Lidská společnost je v podstatě síť vztahů mezi lidmi. Když si ji představíme jako rybářskou síť, pak uzly představují lidi a provázky či lana vztahy mezi nimi. Ale co to vlastně je, toto lanoví v lidském světě? Jedna odpověď je, že je to komunikace.“

(Argyle a Trower, 1979)

Prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE, JEJÍ DRUHY, VÝZNAM, ZÁSADY	11
1.1 POJEM KOMUNIKACE.....	11
1.1.1 Sociální komunikace.....	11
1.1.2 Komunikační dovednosti.....	12
1.2 PŘENOS ZPRÁV.....	14
1.2.1 Vysílání zpráv.....	16
1.2.2 Přijímání zpráv.....	17
1.3 MOTIVACE KOMUNIKACE.....	18
1.4 KOMUNIKAČNÍ BARIÉRY.....	20
1.5 DRUHY SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE.....	22
1.6 OBECNÉ ZÁSADY SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE.....	26
1.7 DÍLČÍ SHRNUÍ.....	29
2. HISTORICKÝ VÝVOJ MEZILIDSKÉ KOMUNIKACE	31
2.1 PERIODIZACE VÝVOJE KOMUNIKACE.....	31
2.2 TECHNICKÉ OBJEVY, KTERÉ ZMĚNILY MEZILIDSKOU KOMUNIKACI.....	32
2.2.1 Knihtisk.....	32
2.2.2 Telegraf.....	33
2.2.3 Telefon.....	33
2.2.4 Rádio, televize.....	34
2.2.5 Počítač a internet.....	35
2.3 POHLED NA KOMUNIKACI RODINY DŘÍVE A DNES.....	36
2.4 DÍLČÍ SHRNUÍ.....	37
3. SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE V RODINĚ, VLIVY TELEVIZE, INTERNETU, VÝCHOVNÉ ASPEKTY	38
3.1 MEDIÁLNÍ GRAMOTNOST.....	38
3.2 MÉDIA A SOCIALIZACE ČLOVĚKA.....	39
3.3 MÉDIA JAKO POMOC.....	41
3.4 NEGATIVNÍ VLIVY MÉDIÍ.....	45
3.4.1 Negativní vlivy médií na komunikaci v rodině.....	48
3.5 RODIČE, DĚTI A MÉDIA SPOLEČNĚ.....	50
3.6 DÍLČÍ SHRNUÍ.....	52
II PRAKTICKÁ ČÁST	53
1. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	54
1.1 OSLOVENÍ RESPONDENTŮ.....	54
1.2 ANALÝZA JEDNOTLIVÝCH OTÁZEK.....	54
1.3 SHRNUÍ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ.....	69
ZÁVĚR	71
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	72
SEZNAM OBRÁZKŮ	74
SEZNAM GRAFŮ	75
SEZNAM PŘÍLOH	77

ÚVOD

Téma „Vlivy televize a internetu na komunikaci v rodině“ jsem si zvolila vzhledem k tomu, že téma komunikace je mi velmi blízké a provází prakticky celou moji profesní dráhu. Jako učitelka mateřské školy jsem nejen komunikovala s dětmi, bez toho bych nemohla výchovně-vzdělávací proces vést, ale velice důležitá byla komunikace s ostatními kolegyněmi a personálem, ale hlavně s rodiči. Pokud byl proces komunikace úspěšný, umožnil mi získat informace z rodinného prostředí dětí, které jsem pak mohla následně využít v práci s dětmi, a především jsem díky těmto informacím mohla přizpůsobit individuální přístup k jednotlivým dětem dle jejich potřeb.

Jako učitelka jsem pracovala od roku 1984 do roku 2002. I jako začínající pedagožka bez zkušeností jsem pozorovala rozdíly v komunikaci dětí a rodičů v jednotlivých rodinách a také to, jak se způsob, kterým se mezi sebou v rodině bavili, odrážel v chování a jednání dětí.

90. léta přinesla významné změny ve všech oblastech života. Bouřlivý rozvoj technologií umožnil otevírání informačních bran. Objevily se nové možnosti jak v oblasti komunikace, tak při získávání informací. Masmédia svými možnostmi, které nejsou stále vyčerpáné, začala pronikat hluboko do života lidí. Začala ovlivňovat celkový způsob života jak v oblasti společenské, pracovní, tak i rodinné, začala měnit životní styl. Volný čas lidí začaly vyplňovat ve stále větší míře televize, video a internet. Masmédia přinášela a stále přináší širokou škálu programů pro všechny věkové kategorie. Ne všechny programy, vznikající pod tlakem ekonomických požadavků, mohou být nositeli hodnot, jež by si měl dnešní člověk osvojovat.

Moderní technika lidi na jedné straně sblížuje, na druhé odcizuje. Spěch, shon a nutnost zajistit ekonomické stránky života, mnohdy i honba za úspěchem, luxusem, kariérou, způsobuje velké napětí, únavu, stres,... To vše se odráží ve způsobu rodinného života. Rodiny se nesejdou u společného stolu, aby si povykládaly, řešily společně problémy. Děti často slýchají: „Teď ne, musím ještě pracovat,... Kde tedy mohou hledat odpovědi na své otázky? Kamarádi, televize, internet. Místo rodičů nebo prarodičů „vypráví“ dětem pohádky rádio, televize, internet,... Ale ti nepohládí, nevysvětlí, neutěší, když se dítě rozpláče. Některé děti tráví u obrazovky většinu svého volného času. Sledují pořady, které negativně ovlivňují rozvoj jejich postojů a hodnot. Doc. MUDr. Lubomír Kukla CSc. pojmenoval tento jev OBRAZOVKOVÝ syndrom.

Když jsem vychovávala své syny, potýkala jsem se s problémy spojenými se sledováním různých pořadů v televizi. Stála jsem před otázkou, zda vybírat dětem pořady či nikoli. Dávala jsem tehdy přednost metodě vysvětlování a přibližování jevů, o kterých jsem předpokládala, že by mohly negativně ovlivňovat jejich zdravý vývoj. Myslím si, že i tento přístup přispěl k pozitivnímu formování jejich osobnosti.

Problémy, které s sebou přináší rozvoj masmédií a komunikačních technologií, je třeba si uvědomovat a snažit se eliminovat rizika vzniku problémů a tam, kde již problémy jsou, hledat východiska. Hledání vhodných strategií v této oblasti, zaměřených nejen na děti a mládež, ale i dospělou populaci, je jedním z mnoha úkolů sociální pedagogiky.

Cíl bakalářské práce

Cílem mé práce bude popsat, jak probíhá proces komunikace se zaměřením na komunikaci v současné rodině. Na základě studia odborných materiálů a dotazníkového šetření popsat, jakou hrají média úlohu v komunikaci rodiny, popsat některé problémy v procesu komunikace a navrhnout možnost eliminace negativních vlivů médií na jedince.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE, JEJÍ DRUHY, VÝZNAM, ZÁSADY

1.1 Pojem komunikace

Kde hledat původ slova *komunikace*? V latině. *Ottova všeobecná encyklopedie* uvádí, že jde o sdílení, udělení. Jde o proces sdělování, přenos informací různými způsoby a to jak mezi živočichy, tak mezi lidmi, proces, který je taktéž realizován médii (mediální komunikace). Ale tento výraz má také význam dopravní cesty, která umožňuje pohyb chodců, spojení dopravními prostředky,...¹

Na dotaz *co je to komunikace* mi dvanáctiletý soused, řekl: „Přece, když se lidi spolu baví“. Jeho o něco starší kamarád se otočil a řekl: „Ale to je přece silnice a tak“. Během chvilky oba pochopili, že každý z nich má pravdu. Tímto příkladem jsem chtěla ukázat, že při vyslovení slova *komunikace*, si každý člověk může vybavit něco jiného. Záleží na tom, čím je v dané chvíli jedinec ovlivněn. Pokud řeší problém například s proraženou pneumatikou u svého vozu, řekne *silnice*, pokud na sídlišti, kde bydlí, opět dlouho hledal místo k parkování, napadne jej *ulice*. Pokud ovšem po úspěšném rozhovoru se šéfem jsou na obzoru prémie, řekne *rozhovor*. Řeší-li ve vztahu k rodičům nebo dětem nějaký problém, může odpověď znít: „*To je, když se nemůžeme domluvit, vážne nám komunikace*“. Požádáme-li někoho z oboru stavebnictví či dopravy o přiblížení pojmu *komunikace*, vyslechneme si přednášku o pozemních komunikacích, atd. Psycholog, pedagog, novinář, spisovatel, sociolog ... se rozvykládá o komunikaci mezi lidmi, která má nesčetná úskalí, ale bez níž by lidstvo nemohlo existovat, neboť s ní je spjat vývoj lidstva a jeho pokrok. Tímto druhem komunikace, komunikace sociální, mezilidské a tím, co ji ovlivňuje, se budu v této práci zabývat.

1.1.1. Sociální komunikace

V knize *Sociální a pedagogická komunikace ve škole* její autoři uvádí, že sociální komunikace je proces výměny informací mezi lidmi. V užším pojetí chápeme komunikaci jen jako sdělování tj. výměnu informací. V širším pojetí si lidé v průběhu společné činnosti vyměňují představy, nápady, pocity, ideje, postoje, ... To vše lze chápat jako informaci (Andrejevová, 1984). Pokud sdělování probíhá mezi lidmi, a má specificky lidskou podobu, mluvíme o sociální komunikaci. Jako technickou komunikaci chápeme komunikaci, která probíhá mezi dvěma stroji nebo mezi částmi technického zařízení. Ryze

¹ Ottova všeobecná encyklopedie A-L, s. 629.

technické pojetí komunikace chápeme jako systém, jako tzv. **komunikační řetězec** spojující **vysílač s přijímačem** pomocí tzv. **komunikačního kanálu**. Technické pojetí můžeme aplikovat na sdělení zpráv v mezilidském styku. Místo vysílače zaujala hovořící osoba - **mluvčí, řečník**, místo přijímače naslouchající osoba - **posluchač**. Mezilidská komunikace je složitější než technická. Řečník musí počítat s určitým motivačním zaměřením posluchače. Posluchač má své představy a konfrontuje je se slyšeným. O určité věci má zájem, o jiné ne. Ve specificky lidské komunikaci nejde jen o přenos zpráv, mluvčí má svůj záměr, snaží se posluchače ovlivňovat. K tomu, co sděluje, zaujímá určitý postoj a snaží se zapůsobit na postoj posluchače. Charakteristická je také výměna rolí. Z posluchače se stává mluvčí a naopak.²

Je samozřejmé, že komunikující jedinec vkládá do svého projevu sám sebe. Pozorujeme-li někoho, kdo hovoří, chystá se promluvit nebo hovor ukončil, současně jej poznáváme. A to nejen díky tomu, co říká, ale o mluvčím si vytváříme obraz i díky jeho projevu neverbálnímu. Jeho gesta a výraz nám prozrazují, jakou má náladu, jak se cítí. Jeho řečový projev nám pak umožní vytvářet si obraz o vědomostech, názorech, postojích mluvčího. Obraz o člověku si samozřejmě nevytváříme jen na základě toho, co říká. Vytvořit si obraz o člověku tak, aby byl objektivní, je složitý proces poznávání člověka člověkem. Součástí tohoto složitého procesu je i hodnocení komunikačních dovedností.

1.1.2 Komunikační dovednosti

„Často si však důležitost komunikace neuvědomujeme. Poznáváme to až v situacích, kdy musíme překročit hranice běžné konverzace, vystoupit před početnějším auditoriem, moderovat a vést poradou. Tam poznáváme, že jakákoli komunikace není účinná - pro nás osobně i pro naše okolí. Pokud chceme, aby nám lidé rozuměli a pochopili, co jim chceme sdělit, pokud máme zájem, aby nás respektovali a plnili naše přání – potom naše komunikace musí mít určitou kvalitu. Nebudeme daleko od pravdy, když řekneme, že komunikace je věda i umění. Dovolíme si určité přirovnání. Komunikace je jako skalpel, který v rukou chirurga, specialisty a profesionála může zachránit život. Nebo naopak, v rukou laika může způsobit ránu, která se bude hojit po celý zbytek života.“³ Autorovo přirovnání komunikace ke skalpelu mě velmi oslovilo. Představme si rodiče, který má v rukou takový skalpel. Nemocné dítě čeká na vlídný hlas rodiče. Dítě, které něco trápí, hledá pomoc u těch nejbližších, ... Vlídny hlas i dobře míněná rada, jsou

² MAREŠ, Jiří, KŘIVOHLAVÝ, Jaro, *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*, s 19-20.

³ ERNEKER, Jaroslav, *Sociální komunikace ve veřejné správě*, s. 5.

skalpelem v ruce odborníka, pomůže, uzdraví. Nechá-li se člověk unést negativními emocemi, co vysloví, nelze vzít zpět. Výčitka, nadávka, hrubé oslovení vyřčené za přítomnosti silných emocí, mohou způsobit hlubokou ránu v duši dítěte, která se nikdy zcela nezahojí a ovlivní vývoj celé jeho osobnosti.

Komunikace je součástí každodenního života. Provází nás prakticky na každém kroku. Některé projevy jsou spontánní, nepřipravené a prozrazují mnoho o osobnosti mluvčího. Hlavně ti, jejichž komunikační dovednosti jsou výsledkem usilovného tréninku, bývají zaskočeni neočekávanou situací, vypadají ze své naučené role mluvčího. Ti, jejichž komunikační dovednosti vychází z přirozené schopnosti komunikovat, dávají do svého projevu svou přirozenost, nebývají tak často překvapeni a i v neočekávaných situacích reagují lehce, s grácií a své posluchače bez větších problémů upoutají. Příkladem jsou mnozí veřejní činitelé. Vědí, že jsou sledováni nejen lidmi kolem sebe, ale i médii, která čekají na sebemenší chybičku, z níž vzápětí uměle vytvoří téměř neomluvitelný prohřešek. To je nutí neustále kontrolovat své chování a vystupování. Jejich projevy jsou předem připravené a působí velmi emotivně. Pokud ovšem ztratí, byť na malou, chvíli nad sebou kontrolu nebo se domnívají, že nejsou pozorováni, svůj projev změní a ten podkryje jejich pravou tvář. O co lépe jsou na tom lidé, kteří sice své komunikační dovednosti cílevědomě zdokonalují, ale nemění své chování natolik, aby se museli obávat vlastních reakcí na neočekávané situace, které každému v různě velkých dávkách přináší život. Nejen veřejní činitelé svými komunikačními dovednostmi chtějí ovlivňovat svoje okolí.

Dostatek příkladů máme i v rodině. Rodiče v rámci svého výchovného působení volí různé způsoby, jak mluvit s dětmi. Měli by umět mluvit přísně, mile, vlídně, s pochopením, v souvislosti s danou situací. Ti, jež komunikují s dětmi, a to nejen rodiče, ale i pedagogové a další, mají však svou roli mluvčího mnohem těžší, než výše uvedení veřejní činitelé. Jejich posluchači jsou totiž velice citliví a záhy odhalí faleš a přetvářku. Potom jsou naučené dovednosti tak říkajíc k ničemu, protože mluvčí ztrácí autoritu. A rodiče jsou handicapováni ještě v dalším směru. Jejich posluchači (děti) k nim promlouvají řečí neverbální, vysílají signály, jak to umí pouze děti, využívajíce k dosažení svého cíle (změnit postoj rodičů) emoční vazby, které mezi nimi existují. Kde potom jsou komunikační dovednosti? Jaké komunikační dovednosti vítězí? Ty naučené nebo přirozené?

Těmito příklady jsem chtěla ukázat, že komunikační dovednosti jsou důležitou součástí společenského i soukromého života jedinců.

„Mezi základní komunikační dovednosti, které získáme studiem interpersonální komunikace, patří:

- **Dovednost prezentovat sebe sama** jako sebejistého, sympatického, přístupného a důvěryhodného člověka. Komunikační dovednosti (nebo jejich nedostatky) také prozradí mnoho o negativních vlastnostech dotyčného jedince.
- **Dovednost vztahová** pomáhá navazovat přátelské a milenecké vztahy, spolupracovat s kolegy a udržovat vzájemné vazby s rodinnými příslušníky.
- **Dovednost vést rozhovory a pohovory** umožňuje komunikovat s druhými za účelem získat informace, úspěšně se předvést, ucházíme-li se o nové místo, a efektivně se účastnit řady rozhovorů a pohovorů.
- **Dovednost komunikovat v malé skupině a vůdcovská dovednost** pomáhají být efektivním členem nebo vůdcem různě zaměřených skupin, například informativních, řešících problémy nebo spontánně hledajících nové nápady, a to jak doma, tak v práci.
- **Dovednost prezentace** znamená umět sdělovat informace jak malým tak velkým skupinám posluchačů a ovlivňovat jejich postoje a chování.
- **Mediální gramotnost** umožňuje stát se kritickým uživatelem rozmanitých médií, se kterými se denně setkáváme.“⁴

1.2 Přenos zpráv

Sociální komunikace vzniká ze sociálních potřeb, lidé si předávají informace, které jsou více či méně důležité, více či méně zasahují do jejich života. Přenos informací probíhá tzv. komunikačním kanálem. Při přenosu zprávy dochází ke kódování a dekódování. Mluvčí je v tomto případě vysílačem zprávy, tedy ji kóduje. Kódování znamená uložit informaci do takového tvaru, který je pro daný typ komunikace vhodný (mluvený, psaný jazyk). Zakódovaná zpráva putuje komunikačním kanálem k příjemci, který ji dekóduje. Dekódování je vlastní rozšifrování (pochopení) zprávy.

Zdroj: vlastní tvorba

⁴ DeVITO, A. Joseph, *Základy mezilidské komunikace, kapitola první.*

Vytvořila jsem jednoduché schéma, které naznačuje, že komunikační kanál je obousměrný. Je to samozřejmé, pokud není komunikace jednosměrná (což může být), putují komunikačním kanálem zprávy k oběma iniciátorům komunikace. Jak jsem již výše uvedla, z mluvčího se stává posluchač a naopak, vyměňují si svoje role. Cestu informace komunikačním kanálem ovlivňují tzv. *komunikační šumy*, které v nemalé míře mohou ovlivnit dekodování zprávy. Zde nachází svoji roli zpětná vazba. Její význam spočívá v tom, že si účastníci hovoru ujasní, zda jimi vyslané informace byly správně pochopeny (dekódovány). Zpětnou vazbu poskytují příjemci zprávy tím, že jejich reakce je adekvátní přijaté informaci. Mluvčí si o zpětnou vazbu také může požádat a v mnohých situacích je to přímo žádoucí a pomáhá to předcházet nedorozumění. Uvedme příklad z rodiny. Před odchodem do školy dává matka pokyny dítěti, co má udělat, až se vrátí ze školy. Domnívá se, že dítě vzalo její slova na vědomí. Jenže ono se právě zabývalo něčím jiným, zajisté důležitějším a nevnímalo ji. Výsledkem je, že neúmyslně nesplnilo matčiny pokyny. Matka se měla přesvědčit, zda ji dítě bere na vědomí, když k němu hovoří, například očním kontaktem, dotazem, zda porozumělo. Pak je reálné, že přijde domů, úkoly budou hotovy a nebude důvod ke kárání. Mnozí si teď asi povzdychnou: „Kéž by to bylo tak jednoduché“.

Zbyněk Vybíral uvádí, že na počátku komunikační výměny je záměr komunikující osoby něco sdělit. V tomto směru je komunikace intencionální, uskutečňuje nějaký záměr. Ale komunikace může probíhat i bez intence. Jde o nezamýšlené vysílání zprávy: nechtěné gesto, přikývnutí, ... Dále uvádí, že podle D. R. Hofstadtera můžeme každou zprávu rozdělit do tří rovin. První rovinou je **rámcové sdělení**. K němu dochází na počátku komunikačního aktu, v prvních vteřinách. Rámcovým sdělením může být například fakt, že se k nám někdo blíží, někdo se k nám otočil, rámcovým sdělením se pak stává informace - ten člověk po nás asi bude něco chtít. Druhá rovina je **vnější**. Na vnější rovině si všímáme toho, zde blížící se člověk X je rozrušen, neupraven, usmívá se, ... Do třetí roviny, **vnitřní**, se dostaneme v okamžiku, kdy nám dojde, o co jde: X nám sdělí, že ... Vnitřní rovina ovšem nemusí být naplněna, pokud k nám X promluví cizím, nám neznámým jazykem, kterému neporozumíme. Rovina vnitřního sdělení tedy není naplněna. V běžném komunikování však tyto tři úrovně není dost možné odlišovat. Rozlišovat trojici informativních úrovní komplikuje i splývání a prolínání těchto rovin.⁵

⁵ VYBÍRAL, Zbyněk, *Psychologie komunikace*, s. 52-54.

1.2.1 Vysílání zpráv

Komunikaci zahajuje, jak to vyplývá z výše uvedeného textu tzv. vysílatel, mluvčí. I zde hrají důležitou roli komunikační kompetence, chcete-li dovednosti, které zajistí, že zpráva bude dobře interpretována, podána tak, aby ji příjemce pochopil. V tomto ohledu to znamená, že zpráva musí být dobře zakódovaná. Musí být použit jazyk, kterému příjemce rozumí a jednotlivé části sdělení je nutno řadit tak, aby sdělení bylo smysluplné. Při vysílání zprávy bývá zřetelné, jaký postoj k příjemci mluvčí zaujímá, jaký je jeho zájem o pochopení zprávy. Do vysílané zprávy vkládá komunikátor svoje postoje, city, které přímo či nepřímo ovlivňují styl vyslaného sdělení a také to, jak bude přijato. Uveďme si příklady:

Příklad 1

Matka přichází domů a nachází svoje potomky u počítače a přitom je jí jasné, že nemají hotové úkoly, ať už ty školní nebo domácí.

Reakce matky:“ Nezapomněli jste náhodou, kolik je hodin? Už máte všechno hotovo? “
Důležité jsou v takové chvíli emoce matky a to, co je pro matku důležité, jaký důraz klade na to, aby její sdělení bylo pochopeno. Na řadu přijdou také její komunikační kompetence a další osobnostní vlastnosti, které mají vliv na kódování sdělení.

- Začne-li matka komunikovat s dětmi *rozhodným hlasem, jasně formuluje*, upoutá pozornost dětí a má otevřenou cestu k dialogu, jehož výsledkem bude nebo by mohla být realizace požadovaných úkolů.
- *Rezignující tón hlasu matky*, popřípadě jen tak *mimochodem vyřčená poznámka* nedonutí děti ani ke zvednutí očí od počítače. Matku v podstatě nevnímají. Takto podaným sdělením matka vysílá k dětem zprávu, že ji vlastně ani moc nevadí, že úkoly nesplnily.
- *Rozčilený, příliš hlasitý* projev matky, který vede až k zadržávání, špatné formulaci sdělení, způsobí spíše negativní reakci dětí formou různých neverbálních i verbálních projevů vyjadřujících nevoli. Snadno zjitřené emoce vedou k bouřlivým dialogům a to hlavně se staršími dětmi. Taková komunikace narušuje vztahy mezi komunikanty. Je-li toto jediný způsob komunikace rodičů a dětí, může být příčinou dlouhodobého rozkolu v jejich vztahu.

V uvedených případech můžeme říct, že děti jsou schopny správně dekodovat sdělení matky a jejich reakce jsou závislé na způsobu vysílání sdělení.

Příklad 2

Zvídavé dítě položí rodiči choulostivou otázku nebo takovou, na níž nezná odpověď. Rodič neví, jak reagovat.

- Rodič neví, jak vhodně zvolit slova, nemá pro takový případ dostatek komunikačních dovedností, proto se snaží zamluvit daný problém, neformuluje jasně, jednotlivé části odpovědi neřadí do smysluplného pořadí, tím se jeho odpověď stává nejasnou.
- Rodič nezná problém, nechce dítěti přiznat, že odpověď nezná nebo jde o otázku například se sexuální tematikou, rodič má jisté zábrany o těchto věcech mluvit nebo se domnívá, že na takové vědomosti má dítě „ještě čas“, snaží se z problému vymluvit, odvést pozornost dítěte jiným směrem.

Dekódovat takto vyslané zprávy je obtížné. V dítěti budí chaos, nedůvěru k rodiči, snadno může být přivedeno na myšlenku: „Příště se zeptám někoho jiného.“ Tyto vyhybavé odpovědi vedou ke vzniku komunikační bariéry mezi rodiči a dětmi.

V krátkosti tedy můžeme říct, kódování zprávy před jejím vysláním je ovlivněno osobnostními vlastnostmi vysílatele, vědomostmi souvisejícími s oblastí komunikace, prostředím, odkud je zpráva vysílána a emočním podbarvením.

1.2.2 Přijímání zpráv

Vysílaná zpráva prochází komunikačním kanálem, je ovlivňována šumy, které v rozličné míře ovlivňují kvalitu zprávy a způsob jejího dekodování.

Zbyněk Vybíral také uvádí, že podstatou přijímání a dekodování sdělení je převádění významu zprávy (tedy nejen obsahu) do mentálních struktur příjemce. Abychom mohli zprávu dekodovat a porozumět jí, musíme mít komunikační kompetence. K přijetí zprávy je třeba spolupráce, naslouchání, ochoty. Příjem zprávy je aktivní proces, který se vyznačuje výběrovostí, rychlostí, investováním energie, intencionalitou, dobrou vůlí, zapojováním předchozích zkušeností, ... Často je to proces mimovolný a neuvědomovaný.⁶

Uvedla jsem, že vysílání zprávy je ovlivněno osobnostními vlastnostmi vysílatele, vědomostmi souvisejícími s oblastí komunikace, prostředím odkud je zpráva vysílána a emočním podbarvením. Stejně podmínky platí i při příjmu zprávy. Příjem

⁶ VYBÍRAL, Zbyněk, *Psychologie komunikace*, s. 55.

zprávy je jednou částí komunikačního procesu. Vysílatel zprávy může úmyslně či neúmyslně ovlivnit její příjem, tedy dekódování. Příjemce má dané komunikační kompetence, určité dovednosti, vědomosti, které jsou nezbytné pro dekódování zprávy. Pokud tedy vysílatel vlastnosti příjemce nezná, nepřizpůsobí formu kódování, příjemce dekóduje zprávu dle svých možností. Zpráva pak může vypadat, jako když se hraje hra „Na tichou poštu“. První v řadě vyšle zprávu, která prochází řetězcem jedinců, jež si můžeme představit jako jednotlivé schopnosti, vědomosti a dovednosti.

- Pokud vyšleme do řetězce slovo jednoduché, jeho deformace bude minimální.
- Je-li vyslaná zpráva (slovo) dlouhé či složité na výslovnost, čím více bude jedinců v řadě toto slovo předávajících, tím více deformované toto slovo na konci řady bude.

Jak jsme si uvedli na příkladu hry „Na tichou poštu“, může vysílatel kódovat úmyslně zprávu tak, aby ji nemohl příjemce pochopit, zvolí těžké slovo, o kterém ví, že bude na své cestě deformováno. V případě příjmu zprávy to znamená, že zpráva není přizpůsobená schopnostem příjemce a ten ji zákonitě špatně přijme, jeho reakce na zprávu je adekvátní jeho schopnostem, ale dává prostor vysílateli jej obvinít, že není kompetentní plnit úkoly, být plnohodnotným partnerem komunikace. I v tomto případě jde o úzké a nerozlučné spojení vysílání a příjmu zpráv.

Protože moje práce směřuje do oblasti komunikace v rodině, uvedme příklad z rodinného prostředí. Rodič chce kompenzovat svůj neúspěch například z nějakého jednání, je nervózní nebo je prostě jenom unavený a chce klid. Formuluje svůj požadavek směrem k dítěti tak, aby jej dítě nebylo schopno pochopit a splnit. Dítěti dá poté najevo svoji nespokojenost nebo je i potrestá, možná si tak uklidní hladinu adrenalinu. Dítě se stáhne do ústraní s pocitem viny. Rodič tak ne zrovna vhodnou cestou dosáhne „svého klidu“. Podobně komunikuje i agresor, podíváme-li se na případy šikany nebo domácího násilí. Vysílatel, v tomto případě agresor, se snaží tímto způsobem ovládat svoji oběť, vzbuzovat v ní vinu, za „vlastní“ neschopnost a budovat tak dlouhodobou závislost oběti na něm. Tímto bychom se dostali do oblasti patologického chování, což není předmětem mé práce, ale jde o ukázkou, jak lze komunikačních dovedností zneužít.

1.3 Motivace komunikace

Mezilidská komunikace je nezbytnou součástí každodenního života. Přináší lidem potřebné informace a to jak z oblasti pracovní, společenské, soukromé. Motivovaný

člověk přistupuje ke komunikaci aktivně, má zájem o oboustranně fungující proces, jehož výsledek přináší uspokojení všem zúčastněným stranám. Komunikace patří k lidské společnosti od jejího vzniku. Podíváme-li se na motivy lidské komunikace z *pohledu antropogeneze*, která se zabývá vývojem člověka, vidíme, že sdružování lidí přinášelo potřebu domluvit se, řešit problémy. Dalším motivem je potřeba získávat informace nebo je předávat druhým. Kdyby naše předky nemotivovala potřeba sdílet informace s druhými, lidská společnost by se nerozvíjela a světlo světa by ani nespátřily takové vynálezy jako telegraf, telefon a postupně další média dnes vládoucí světem. S komunikací jde ruku v ruce celkový vývoj společnosti, jak technický, tak společenský.

Hledáme-li motivy lidské komunikace z *pohledu ontogeneze*, která se zabývá vývojem jedince od jeho početí po smrt a připomeneme-li si Maslowovu pyramidu lidských potřeb, uvědomíme si, že Maslow uváděl *potřeby biologické a fyziologické, bezpečí, jistoty, sociální potřeby, potřeby sebeúcty a uznání, kognitivní, estetické potřeby seberealizace a sebenaplnění*. Zde nalezneme dostatek motivů komunikovat s druhými. Zároveň si na Maslowově pyramidě potřeb můžeme ukázat, že motiv ke komunikaci má člověk od svého početí, kdy dává najevo svoje stavy libosti či nelibosti, po narození se postupně učí nejdříve projevovat svoje potřeby a dožadovat se jejich uspokojení, což koneckonců činí po celý zbytek života. Obrátím se opět k rodině. Pokud zde komunikace není narušena vlivem médií, pokud její členové neztratili motivaci ke vzájemné komunikaci, podporuje jejich vzájemná komunikace uspokojování potřeb jednotlivých členů. Komunikace jedince neprobíhá pouze jednostranně v rodině, ale souběžně komunikujeme v rámci společenských vztahů na různých úrovních.

Již výše citovaný Zbyněk Vybíral uvádí, že motivaci komunikovat má každý člověk. Intenzita motivace je ovšem různá, kolísavá a závisí na řadě okolností: zda je nám druhý sympatický, zda jsme svěží nebo unavení, zda si s partnerem rozumíme, ... Pojmenoval také různé druhy motivace, například:

- Kognitivní – chceme či potřebujeme něco sdělit, něco se dovědět
- Zjišťovací, orientační – chce se dovědět více, lépe se orientovat v problému
- Motivace sebezpotvrzovací – tím, že se mnou druhý jedinec mluví, dává mi najevo, že mám pro něho cenu. Odmlčení se rodiče ve vztahu k dítěti je formou jeho potrestání: „Neuklidil sis pokoj, nebudu s tebou mluvit“.
- Sdružovací – vyjadřuje potřebu bližšího kontaktu. Člověk potřebuje znovu a znovu zažívat pocit sounáležitosti, mít jistotu, že k někomu patří, že si s někým

rozumí a že není na světě sám (Adler, 1994, 1995). Plaňata (2005) nazývá sice komunikační motivy jinak, ale na první místo staví motiv „kontaktové vztahový“.⁷

Uvedla jsem pouze několik druhů motivace komunikace, jak je pojmenoval Vybíral a Plaňata. Jistě bychom našli další autory a další pojmenování motivů. Vždy však dojdeme k závěru, že bez mezilidské komunikace by lidská společnost nemohla existovat a to je ten nejzákladnější motiv existence a rozvoje sociální komunikace.

1.4 Komunikační bariéry

Přenos zpráv ovlivňují komunikační šумы, které mohou způsobit nedorozumění mezi komunikanty. Pokud spolu lidé komunikují, nebrání se vzájemnému kontaktu, lze tato nedorozumění odstranit. V životě se objevují situace, kdy se do cesty komunikaci staví různé překážky. Řekněme, že nejběžnější překážkou v komunikaci, je únava jedince. Každý ve svém životě zažije chvíle, kdy nechce nikoho vidět, slyšet. Potřebuje relaxovat a načerpat nové síly. Takový jedinec v té chvíli vysílá do svého okolí neverbální signály, jimiž dává najevo svůj postoj. Tyto situace bývají krátkodobé a jedinec se brzy vrací do komunikačního prostředí.

Obecně můžeme hledat komunikační bariéry v souvislosti s chybami, které vznikají při poznávání člověka člověkem.

„Každé vnímání osoby je silně ovlivněno prvním dojmem (primary effect). Primární získání informací a poznatků produkuje dále působící postoj nebo rámec k zařazení pozdějších informací (recency effect) a zůstává tak směrodatný pro celkový dojem. K tomu dochází především tehdy, jestliže se nepočítá s odporujícími si informacemi a jestliže se člověk považuje za znalce lidí „na první pohled“. Na prvním dojmu mohou lpět systematické chyby.“⁸

Z toho vyplývá, pokud si člověk vytvoří o druhém špatný obraz, má nepříjemné pocity při kontaktu s ním, komunikaci se vyhýbá.

Z přednášek docenta Vízďala, z oboru sociální psychologie, jsme se také dověděli, že proces vnímání člověka člověkem je zkreslen chybami při vnímání – stereotypy, haló efekt, první dojem, ... V této chvíli se sice pohybuje v jiném oboru avšak z chyb, ke kterým dochází při vnímání člověka, můžeme dovodit i bariéry bránící komunikaci mezi lidmi. Uvedme si příklady:

⁷ VYBÍRAL, Zbyněk, *Psychologie komunikace*, s. 32-35.

⁸ VYBÍRAL, Zbyněk, *Co, čím, jak a s kým komunikujeme?*, s. 80.

- **Soukromá teorie osobnosti (logická chyba):** pokud má někdo vlastnost X, předpokládáme u něj i vlastnost Y. Bariérou potom může být nechuť komunikovat s novým žákem ve třídě, který nosí brýle, protože my máme zafixováno, že brýle nosí šprti.
- **Haló efekt:** v důsledku chybného hodnocení člověka pod vlivem prvního dojmu dochází k jeho chybnému hodnocení. První dojem vzniká během prvních vteřin setkání, na jeho vzniku se podílí - z 55% vzhled – oblečení, úprava vlasů,..., z 38% jak mluví – jaký má styl řeči, z 7% obsah - co říká. Sousedí sledují, jak přijíždí noví sousedí, mají staré auto, nejsou oblečeni podle módy a usoudí: „S těmi se bavit nebudeme, kdo ví, co jsou zač“.
- **Pygmalion efekt** – sebenaplnující se předpovědi. Naše předpovědi se naplní, protože jsme po jejich vyslovení jednali tak, aby se naplnily. Název pochází ze hry Pygmalion. Jedinec si namluví, že ostatní lidé o něj nejeví zájem, uzavírá se do sebe, přestává komunikovat, což má za následek, že se od něj okolí opravdu odvrátí.
- **Percepční stereotypy:** jde o zafixované vnímání určité skupiny (blondýnky, Romové). Myslíme si, že jaké vlastnosti má celá skupina, takové nutně musí mít i každý její jednotlivý člen. V naší společnosti zaujímá určitá část majoritní společnosti záporné stanovisko, a to nejen k Romům, ale i k jiným minoritám, a tím je postavena komunikační bariéra, pro některé nepřekonatelná.
- **Předsudky:** jde o názorovou strnulost, převzaté mylné zobecnění individuální zkušenosti, která se projevuje ve zkresleném poznávání lidí, tak i v chování k nim, důležitou úlohu při vzniku předsudků hraje náboženská víra, ideologické přesvědčení, ... Tady mohou stavět komunikační bariéru např. nábožensky založení rodiče, kteří zakazují svým potomkům kontakty s dětmi, které nepocházejí z věřících rodin. Vyhrčeným příkladem jsou potom členové různých sekt, izolujících své členy od společnosti vůbec a tím jim znemožňují jakoukoli sociální komunikaci.⁹

Ani komunikace uvnitř rodiny neprobíhá bez problémů. Různí činitelé ovlivňují vzájemnou komunikaci a vytvářející mnohdy neprostupné bariéry mezi některými členy rodiny. Jsou to například mezigenerační spory, vyplývající z rozdílných životních

⁹ VÍZDAL, František, *Sociální psychologie I.*, s. 86-89.

zkušeností, neochoty mládí naslouchat a stáří tolerovat. Objevují se případy, kdy rodiče a děti nejsou schopny najít společnou řeč po mnoho let. Obvykle dochází ke komunikační krizi v období, kdy děti prožívají pubertu. Hlavně z jejich strany je postavena „komunikační zeď“, která je součástí jejich protestu proti životnímu stylu rodičů. V případě zdravě fungující rodiny se tyto bariéry postupně rozplývají. Komunikační prostředí rodiny je do značné míry ovlivněno i stresem, který jednotliví členové rodiny prožívají. Pokud ostatní členové rodiny nepřístupují ke stresem vyčerpanému jedinci tolerantně, vzniká na určité období komunikační bariéra, kterou mohou odstranit pouze ti, jež ji postavili. Uvedla-li jsem stres, musím jako další příčinu komunikačních bariér uvést různé psychické poruchy, na jejichž vzniku se podílí dnešní hektická doba.

„Bariérou v mezilidském styku může být uzavřenost partnera. Je možno ho oslovit, ptát se ho, ale těžko se od něj dovíme jeho postoj. Sociální psychologové mluví o nekomunikabilitě člověka. Kliničtí psychologové uvádějí jako extrémní případ tzv. autismus – naprosté uzavření se, odmítání rozhovoru. V sociální komunikaci však nemusí jít o úplné uzavření. Může jít (obrazně řečeno) o přivření dveří tam, kde převládá nedůvěra a antipatie. U lidí totiž funguje jako určitý „filtr důvěry a nedůvěry.“ Informace jdoucí z jednoho zdroje ochotně přijímáme, kdežto informacím z jiného zdroje nedopřáváme sluchu. ... (Andrejevová, 1984, s. 103).“¹⁰

Fenoménem dnešní doby jsou rychlým tempem vyvíjející se média. Jejich vliv na komunikaci v rodině, ale i celé společnosti nelze opomenout. Nelze je nazvat přímo bariérou, neboť při jejich zrodu a vývoji stála myšlenka sblížit lidi, usnadnit jim komunikaci, usnadnit jim přístup k informacím, což je jeden z úkolů komunikace, ale tak jak se již mnohokrát ukázalo i dobrá myšlenka má svoje stinné stránky.

1.5 Druhy sociální komunikace

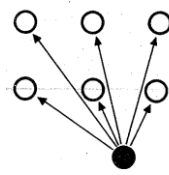
V knize *Média a společnost* Jiráková a Köpplová uvádí, že nejběžnější způsob rozlišování jednotlivých typů komunikace se děje podle toho, v jaké rovině organizace (uspořádání) společnosti se komunikace odehrává. Podle toho rozlišují komunikaci:

- a) **Intrapersonální** (jde o komunikaci se sebou samým)
- b) **Interpersonální** (jde o komunikaci mezi dvěma až třemi lidmi)
 - dyadická
 - triadická

¹⁰ MAREŠ, Jiří, KŘIVOHLAVÝ, Jaro., *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*, s. 22-23.

- c) **Skupinová** (uvnitř nějaké skupiny, kterou může být také rodina)
- d) **Meziskupinová**
- e) **Institucionální/organizační**
- f) **Celospolečenská** (jde o komunikační procesy, které jsou dostupné všem příslušníkům určité společnosti – sem spadá i mediální komunikace.¹¹)

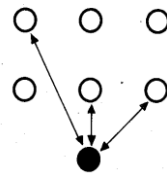
V knize *Sociální a pedagogická komunikace ve škole* se Mareš a Křivohlavý zabývají komunikací **pedagogickou**. I zde popisují různé druhy komunikace a její vlivy a dopady na žáky. Jako příklad uveďme komunikaci **jednostrannou, obousměrnou**.

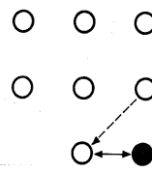
Jednosměrná komunikace

probíhá od učitele k žákům. Může dojít k situaci, že učitel se více soustředí na obsah sdělení, jeho komunikace je neadresná. Stylizuje se do role neosobního mluvčího a nezajímá se o to, zda jej žáci dostatečně chápou. I v rodině se můžeme s jednostrannou komunikací setkat. A to v případě, kdy se rodiče stávají více mentory a zapomínají být chápajícími partnery.

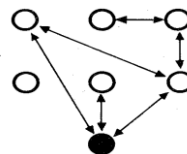
Oboustranná komunikace má více podob.

Jde o komunikaci mezi učitelem a žáky,

mezi učitelem a jedním žákem,

či učitelem a žáky navzájem,...

Podobenství opět nalézáme i v rodinném prostředí, kdy v závislosti na počtu rodinných příslušníků probíhají různé typy oboustranné komunikace.

¹¹ JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, *Média a společnost*, s. 16.

¹² MAREŠ, Jiří, KŘIVOHLAVÝ, Jaro, *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*, s. 45-48.

Blahoslav Kraus a Petr Sýkora jako příklad druhů komunikace uvádějí:

- **Přímá a nepřímá** (můžeme komunikovat tváří v tvář nebo např. prostřednictvím telefonu, faxu, e-mailu, ...).
- **Jednostranná a dvoustranná** (rozlišujeme, zda byla či nebyla podána zpětná vazba).
- **Dyadická** (ve dvojici) nebo **skupinová**, popř. hromadná (masová).
- **Verbální a neverbální** (záleží na tom, zda sdělení je podáváno pomocí slov či mimiky, gestikulace, ...).

Komunikace je dle autorů nezbytnou součástí socializace, ona umožňuje přechod od tvora biologického v osobnost plně začleněnou do společnosti. Děje se tak od prvních kontaktů mezi dítětem a matkou.¹³

Budeme-li hledat dále, u různých autorů nalezneme jiná pojmenování a rozdělení typů sociální komunikace. Základem tohoto procesu ale zůstává komunikace **verbální a neverbální**.

S verbální komunikací je spojena schopnost vyjadřovat se slovy. Tuto schopnost člověk získává v průběhu celého svého života. To znamená, že osvojení si schopnosti vyslovovat slova, spojovat je do vět, není proces vývoje verbální komunikace ukončen, tím začíná. „Řeč se objevuje po fázi spontánního žvatlání (společného 6 až 10 - 11 měsíčním dětem všech kultur) a po fázi rozlišování fonémů nápodobou (od 11 – 12 měsíců). Začíná na konci senzorykomotorického období, stadiem, které se často popisovalo jako stadium „slov – vět“ (Stern). Tato jedinečná slova mohou vyjádřit střídavě přání, emoce či konstatování (slovní schéma vychází od senzorykomotorických schémat a stává se nástrojem asimilace a zobecnění). Od konce druhého roku se objevují věty o dvou slovech, později krátké úplné věty bez časování a skloňování a potom si děti postupně osvojují gramatické struktury.“¹⁴

Kdo má zkušenosti s dětmi ví, že jde pouze rámcově rozdělit, v jakém věkovém období se u dětí řeč rozvíjí. Jsou děti, které již před prvním rokem opakují slova, ve dvou letech se vyjadřují v jednoduchých větách a na druhé straně jsou děti, které si dávají tzv. na čas a prvních slůvek se u nich dočkáme ve dvou nebo třech letech. Mohlo by to svádět k hypotéze, že za vším stojí televize, audio či videopřehrávače, které děti dostatečně

¹³ KRAUS, Blahoslav, SÝKORA, Petr, *Sociální pedagogika I*, s. 45.

¹⁴ PIAGET, Jean, INHELDEROVÁ, Bärbal, *Psychologie dítěte*, s. 66 – 67.

nemotivují k vlastním projevům. Starší členové rodiny (rodiče, sourozenci,...) při komunikaci s dítětem je vyzývají k aktivní spolupráci a tím motivují dítě k mluvenému projevu. Z vlastní zkušenosti matky mohu uvést příklad mých synů. S oběma jsme si od narození povídali, četli jim pohádky, zpívali, ... Starší syn v roce nejen opakoval slova, ale dokázal vyjadřovat slovně jednoduchá přání. Od dvou let komunikoval ve větách, rychle rozšiřoval svou aktivní slovní zásobu. Byl dítě, u kterého oceníte, když chvíli mlčí. Mladší syn rozuměl všemu, co jsme mu říkali, ale slůvko z něj „nevypadlo“. Když po třetím roce začal komunikovat, k čemuž ho nutila i přítomnost vrstevníků, rozuměla jsem mu pouze já a starší syn. Ale do šesti let se vývoj jeho řeči srovnal a on se vyrovnal svým vrstevníkům. Uvedla jsem, že osvojení si schopnosti říkat slova a spojovat je do vět je začátkem rozvoje verbální komunikace. Jde o osvojení si významu slov, schopnosti je správně užívat. Nejdříve v podobě mluveného slova a po vstupu do školy se přidává i dovednost slova psaného. *Verbální komunikace tedy může mít formu mluveného nebo psaného slova.* A po získání těchto dovedností stojí jedinec na prahu rozvoje a zdokonalování jeho verbální komunikace. Zda a do jaké míry se tato dovednost bude vyvíjet, záleží na způsobu života a prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá.

Od verbální komunikace nemůžeme oddělit **neverbální** neboli **nonverbální komunikaci**. Krácejí spolu ruku v ruce jako siamská dvojčata. Nelze je oddělit, i když se tak občas tváří. Mareš a Křivohlavý uvádějí, že neverbální komunikace signalizuje skutečnost, že daný způsob komunikace nepoužívá slov, ale jiné způsoby k přenášení informací. Nejde jenom o mimiku. „Odborná literatura rozlišuje osm základních, mimoslovních způsobů sdělování. Jde o sdělování pohledy (řeč očí), výrazy obličeje (mimika), pohyby (kinezika), fyzickými postoji (konfigurací všech částí těla), gesty (gestika), dotekem (optika), přiblížením či oddálením (proxemika), úpravou zevnějšku a životního prostředí.“ Dále autoři uvádějí, že i když se nedá neverbálně sdělit vše, zaujímá tento způsob, vyjadřování nezastupitelné místo v sociální komunikaci. Neverbální sdělení mohou být nejednoznačná, protože někdy například nepoznáme, zda jde o slzy radosti nebo smutku. Neverbálně si však předáváme citová sdělení, která se těžko sdělují slovy. Na obličeji poznáme, že se mění náš emocionální stav, že nám je něco příjemné či nikoli. U nás se neverbální komunikací zabýval například Křivohlavý, 1976, 1980, 1982; Šípek, 1981, aj.¹⁵

Z vlastní zkušenosti vím, že pohledem můžeme sdělovat celé věty, aniž bychom

¹⁵ MAREŠ, Jiří, KŘIVOHLAVÝ, Jaro, *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*, s. 104 – 105.

je vyřkli. V době mého působení jako vychovatelky školní družiny mi stačilo, abych uklidnila třídu po přestávce, to, že jsem se postavila na svoje obvyklé místo a začínala děti sledovat, postupně se ztišovaly a usedaly do lavic. Pokud byl ve třídě nepořádek „ukazovala“ jsem pohledem na daná místa a odpadky byly najednou v koši, tašky na místě jim určeném. Než jsem mohla s dětmi komunikovat tímto způsobem, prošli jsme společně procesem vzájemného poznávání a vytváření důvěry.

Neverbální komunikace je spjata s celkovým vývojem člověka, jak po stránce psychické tak fyzické. Zdravě se vyvíjející jedinec si postupně osvojuje jemné odstíny neverbální komunikace, umí ji použít nejen ke svému prospěchu, pokud v dané chvíli cítí potřebu být součástí života druhého nebo potřebu mu pomoci v jeho svízelné situaci. Někdy stisk ruky, pohlazení, upřímný pohled řeknou a potěší víc než tisíc slov. V neposlední řadě uvedme neverbální komunikaci jako první způsob komunikace dítěte se světem. Zde je důležitá schopnost odečítat nonverbální sdělení (Mareš, Křivohlavý, 1989). Většinou jsou to matky, které dovedou rozeznat, co kojeneček potřebuje, jak se cítí, je-li spokojený či nikoli, aniž by k tomu potřebovaly slyšet dětský pláč.

1.6 Obecné zásady sociální komunikace

„Pro jakoukoliv komunikaci mezi dítětem a dospělým je důležité, aby vyjádření slovní a mimoslovní bylo pro dítě v souladu. Pokud například rodič řekne: „To je tedy pěkné,“ ale jeho postoj, intonace, mimika a zabarvení hlasu budou pro dítě negativní, tato kladná větička se pro něj stane nesrozumitelná. Bude mít pro dítě spíše negativní zabarvení. Protože je mimoslovní komunikace historicky starší, často na člověka působí s větším výrazem než samotné slovní vyjádření. Komunikace má být pro dítě vždy srozumitelná, přímá, jednoznačná. V komunikaci s takto malými dětmi nemá člověk používat cizí slova, manipulaci ani otázky, pokud chce dítěti sdělit, aby něco nedělalo. Například chce dítěti říct, aby tak nekřičelo, že rodiče bolí hlava. Místo toho mu ale řekne: „To je hrozný, asi se zblázním, kdo má ten řev pořád vydržet?!“ Touto větou nesdělí dítěti nic konkrétního. Ani to, že ho prosí, aby křičet přestalo (i když ho jinak vždycky učí, aby říkalo „prosím tě“), ani mu nepodává informaci, že ho bolí hlava.“ „Důležité v komunikaci mezi dítětem a rodičem je mluvit pozitivním způsobem. Například se zeptáme: „Nechceš koláč?“ Naše otázka má ale v podstatě kladný význam, chceme se dítěte zeptat, jestli koláč chce. Pro dítě je otázka: „Chceš koláč?“ srozumitelnější a jasnější a dovede na ni jednoznačněji odpovědět.“ „Mluvme s dítětem vždy konkrétně a ne v obecné rovině.

Takovou obecnou větou, kterou dítě nemusí přijmout a nemusí pochopit, je například: „Ale ono se to nedělá“. Pro dítě je daleko srozumitelnější, jasnější a cílenější, když mu řekneme: „Prosím, nežduchej do Jakuba.“

„Špatná komunikace je mnohdy základem ke všem nedorozuměním, která se kolem dítěte a dospělého dějí. Pokud se oběma podaří začít dobře, vzájemně se respektovat a také říkat, co jeden si i druhý myslí a dát si přitom prostor, je to dobré nastartování ke vzájemné důvěře mezi dítětem a rodičem.“¹⁶

K obecným zásadám zdravé komunikace, což je pojem, chcete-li další druh komunikace, kterou jsem v části „*Druhy sociální komunikace*“ neuvedla, můžeme jmenovat další zásady pro komunikaci:

„Vymětal (1996) shrnul následující pravidla rogersovského rozhovoru:

- Mluvíme přirozeným jazykem, dbáme na to, aby nám druhý rozuměl;
- Používáme spíš kratší věty, protože dlouhé věty odvádějí posluchače od obsahu sdělovaného k formě;
- Vyhýbáme se cizím slovům a odborným výrazům
- Mluvíme konkrétně a jednoznačně;
- Ponecháváme dostatek prostoru druhému;

Rogers doporučuje:

- Neschovávat se za fasádou;
- Nepoužívat „měl bych“;
- Být svobodný a nikoli jen plnit očekávání druhých;
- V komunikaci se nesnažit někomu zavděčit;
- Přijímat vše jako proces změn (*pantha rei*; vše proudí – Platón při výkladu Herakleita);
- Být otevřený vůči zážitkům;
- Věřit si;
- Mít vytyčenu vlastní autonomii (nezávislost na druhých) s tím, že druhé akceptují.“

17

Život ve společnosti vyžaduje, abychom si osvojili zásady sociální komunikace. Můžeme říct, že to, jak budeme úspěšní v soukromém nebo ve společenském životě, závisí

¹⁶ ŠPAŇHALOVÁ, Ilona, *Slovník dětského světa aneb Rozumíme si?*, s. 48-50.

¹⁷ VYBÍRAL, Zbyněk, *Psychologie komunikace*, s. 213-214.

mimo jiné na tom, jak budeme s okolím komunikovat. Dodržovat zásady, které vedou ke zdravé komunikaci, není vždy jednoduché. Vliv prostředí, ve kterém komunikace probíhá, postoje a vyjadřování komunikujícího partnera, naše emocionální naladění, to vše může komunikační proces negativně ovlivnit. Přesto bychom se měli snažit o to, aby komunikace s námi byla ostatním příjemná. Měli bychom se snažit volit vhodná slova, podle toho s kým mluvíme. Jiný slovník bychom měli mít pro malé dítě, jiný pro „pubertáka“, pro kolegy v zaměstnání,

Udržováním *očního kontaktu* dáváme najevo náš zájem o partnera, ale pozor na délku kontaktu. Zvláště citlivé jsou děti, mluvíte-li k nim a přitom jim nevěnujete pohled nebo je pohledem probodáváte, jsou zmatené a špatně naše sdělení dekodují. Pokud hovoříme k více lidem (přednáška, výuka, ...), měli bychom svůj pohled věnovat střídavě všem. Je umění rozlišit, jak dlouho jedinec snese přímý pohled. Na ty, u nichž vycítíme, že jim náš pohled není nepříjemný, se můžeme zadívat, ale pokud vycítíme rozpaky, oční kontakt je třeba zmírnit na minimum.

Důležité je také přizpůsobit *tón a sílu hlasu* situaci a prostředí. Mluvte jasně, srozumitelně. Aby vás okolí respektovalo například, když máte přidělovat úkoly, váš tón hlasu musí říkat: „Tady velím JÁ“. Chcete-li být vnímáni, musíte být slyšeni. V hlučném prostředí buď nemluvte a zajistěte si nejdříve klid nebo musíte zvýšit hlas. Jinak se budete podobat Ladislavu Smoljakovi ve filmu *Na samotě u lesa (1976)*, kde se jako Radim Zvon, majitel mlýna, snaží vyprávět zajímavou historku, ale díky hluku jeho posluchači vždy vyslechnou jen začátek.

Umění naslouchat znamená nejen správně dekodovat verbální sdělení, ale neméně dobře porozumět neverbální části sdělení. O tom, že nasloucháme, dáváme našemu partnerovi zpětnou vazbu v podobě naší odpovědi či adekvátního chování.

Nezapomínejme poskytnout komunikačnímu partnerovi prostor k vlastnímu vyjádření. Vedeme-li stále monolog, nic se nedovíme o našem partnerovi, nemůžeme se správně orientovat v různých situacích, neboť se připravujeme o možnost získat potřebné informace. Někdy vedou monolog příliš pečliví rodiče. Kladou dítěti otázky, na které si vzápětí odpovídají sami. Jejich přehnaná péče jim nedovoluje reálný pohled na svět. Například po příchodu dítěte domů „spustí“ matka: „Ahoj, jak ses měl? Jistě máš hlad? Sedni si, jez. Tobě to nechutná? Ale jen jez. To jsou vitamíny, ty potřebuješ, aby si nebyl nemocný. ...“. Přepečlivělí rodiče nebo naopak příliš autoritativní rodiče opravdu

neposkytují dítěti prostor k vlastnímu vyjádření. Dnešní doba s sebou nese další nebezpečí, díky kterému si členové rodiny nejsou schopni poskytnout komunikační prostor. Moderní média je „zaměstnávají“ natolik, že nejsou schopni věnovat dostatek času svým blízkým.

Při komunikaci být vstřícný, projevovat zájem o partnera, být trpělivý, dokázat projevit úctu, náklonnost, porozumění, tedy být empatický znamená šířit kolem sebe příjemnou atmosféru naplněnou důvěrou.

„*Úsměv* – má jistě blízko k mimice obličeje. Někteří autoři soudí, že úsměv je jednou z charakteristických vlastností druhu homo sapiens. Milovníci zvířat by asi nesouhlasili a argumentovali by, že jejich pes, kdykoli přijde domů ... Ale snad se všichni shodneme, že spojení řeči a úsměvu je opravdu věcí už jen a jen člověka. V naší kultuře vyjadřuje úsměv radost, uspokojení, štěstí, lásku – je to tedy mimořádně pozitivní prvek nonverbální komunikace. Lidé to přirozeně vědí, a tak se občas setkáváme i s plýtváním. ... Je třeba dát v mnoha směrech pozor. Nedejme např. příležitost zaměnit náš úsměv s úšklebkem. Výsměch zraňuje, úšklebek může být vysoce urážlivým prvkem nonverbální komunikace a někdy celá věc vznikne z nevhodného pousmání v nevhodný čas na nevhodném místě – tedy bez zlého úmyslu.“¹⁸

„*Úsměv je světlo, jež ukáže v okně obličeje, že srdce je doma*“ (L. Schmidt). Tímto výrokiem bych ráda shrnula kapitolu o komunikačních zásadách. Tento výrok bych přeložila asi takto: Váš obličej by neměl vaše okolí odradit od komunikace s vámi, ale měl by jasně vyzařovat sdělení, zda jste či nejste připraveni ke komunikaci. Měli bychom mít hlavně pro svoje blízké na tváři úsměv. A neměli bychom zapomínat, že úsměv z tváře ve významu, který jsme si uvedli, nám snadno mohou vymazat představitelé moderních komunikačních technologií tím, že se bude smát, usmívat tomu, co sledujeme např. v televizi, ale zapomeneme na člověka, který bude vedle nás.

Zůstaňme pány těchto moderních technologií, nestaňme se jejich sluhy.

1.7 Dílčí shrnutí

Tato kapitola nám přibližuje mezilidskou komunikaci. Zabývá se vysvětlením pojmu komunikace. Přibližuje nám komunikační dovednosti a možnost jejich využití. Popisuje, jakým způsobem probíhá přenos zpráv, jak a čím může být přenos zpráv rušen a co nás ke komunikaci motivuje. Jsou zde uvedeny druhy komunikace, jak je popsali

¹⁸ KOHOUT, Jaroslav, *Rétorika umění mluvit a jednat s lidmi*, s. 44-45.

Jiráka a Köpplová, Kraus a Sýkora, zabývá se verbální a neverbální komunikací jako základním stavebním kamenem komunikace. Neopomíjí význam komunikačních zásad.

2. HISTORICKÝ VÝVOJ MEZILIDSKÉ KOMUNIKACE

2.1 Periodizace vývoje komunikace

V kapitole 1.1 jsem uvedla, že bez komunikace by lidstvo nemohlo existovat, neboť je s ní spjat jeho vývoj a pokrok. Pro lidstvo bylo a je nezbytně nutné nalézat cesty, jak si předávat informace. V komunikaci jde o sdělování významů. Již samotné slovo *význam* nám říká, že nám přináší informaci, která je pro nás důležitá, významná, která může významně či bezvýznamně ovlivnit náš život. Jistě teď namítnete, že si hraji se slovíčky. Samozřejmě, a byl to úmysl ukázat, jak můžeme využívat bohatosti jazyka. Dnešní komunikační prostředky umožňují zachytit bohatost a rozmanitost jazyka různým způsobem, a to stále dokonaleji. Současně s vývojem lidstva se vyvíjela i mezilidská komunikace. Jednotlivé periody vývoje komunikace můžeme rozdělit do epoch, podle toho, jak byli lidé schopni si vzájemně předávat informace, jakým způsobem spolu komunikovali, jak důležité informace byli schopni uchovat pro následující generace.

Erneker uvádí, že vývoj komunikačních prostředků a způsobů komunikace může mít následující podobu:

➤ **Epocha signálů**

V pradávném vývoji člověka mělo dorozumívání podobu různých zvuků a pohybů těla, které měly povahu srozumitelných znamení a signálů. Naši předci si sdělovali informace pomocí omezeného počtu zvuků (skřeky, mručení, ...), jež byli schopni fyzicky vytvářet. Zvuky byly spojené s pohyby těla a začaly se ritualizovat. Rituální tance jsou proto považovány za jednu z nejstarších forem sdělování. Uvedené formy sdělování byly značně omezené obsahem i rozsahem. Lidem totiž chyběla řeč, ke které jejich ústrojí ještě nebylo přizpůsobeno. Tento způsob dorozumívání byl velmi těžkopádný.

➤ **Epocha řeči a jazyka**

Člověk neandrtálský, žijící v epoše signálů, nebyl schopen adaptace na nové životní podmínky tak jako člověk kromaňonský. Člověk kromaňonský měl takové hlasové ústrojí, které umožňovalo rozvoj řeči. Schopnost využívat při komunikaci jazykových symbolů umožnilo obrovskou kulturní změnu, předávat si složité informace a adaptovat se na nové životní podmínky.

➤ **Epocha písma**

Za nejstarší pokusy o zachycení informace lze považovat kresby zvířat a lidí v jeskyních. Obrázkové písmo (piktogramy) bylo prvním vývojovým stupněm písma. Příkladem je egyptské písmo. Jde o složitou soustavu symbolů. Zjednodušení přineslo písmo fonetické, jehož předstupněm je klínové písmo Sumerů. Další obrat přineslo používání médií, která byla přenosná (papyrus), která umožňovala převratné změny ve všech oblastech společenského života.

➤ **Epocha knihtisku**

V 15. století vytvořil vynález knihtisku nebývalé možnosti v rozšiřování informací, vzdělanosti, gramotnosti a vzniku různých institucí. V 19. století dosáhla tisková média (noviny, časopisy, knihy,...) takového rozšíření, které změnilo podmínky lidské existence. Faktory, které překonaly dřívější účinnost médií:

- Působivost s jakou přinášejí velké množství myšlenek
- Zaznamenáváním událostí, které se uchovávají v čase
- Rychlost sdělení – překonávání prostoru
- Širokým rozptýlením informací ve společnosti

Uvedené změny ovlivnily i změny v osobnosti moderního člověka.

➤ **Epocha masové komunikace**

Začátkem 20. století se v moderní společnosti začaly masově rozšiřovat nové komunikační prostředky. Masová média se stala organickou součástí životního stylu a běžného života. Ve sféře sociální komunikace je charakteristická:

- Velká dynamika rozšiřování technických médií
- Dynamické využívání komunikačních prostředků pro jedince

Masové komunikační prostředky výrazně ovlivňují život jedinců i společnosti způsobem, který si ne vždy dostatečně uvědomujeme.¹⁹

2.2 Technické objevy, které změnily mezilidskou komunikaci

2.2.1 Knihťisk

V knize *Média a společnost* se můžeme dočíst, že vynálezcem knihtisku je Johannes Gensefleisch zur Laden, zvaný Gutenberg (1397 – 1468). Snahu „vyrábět“ kopie

¹⁹ ERNEKER, Jaroslav, *Sociální komunikace ve veřejné správě*, s. 8 – 10.

napsaného sdělení provázelo komunikační úsilí člověka po staletí. Reprodukční techniky byly známé již před Gutenbergem, byl to například tisk z dřevěných desek. První pokusy s tiskem se objevily v Číně roku 1040 a ve 13. století v Koreji. Zásadní zlom přišel s Gutenbergovým vynálezem. Ten přispěl k rozvíjení národních kultur a jejich jazyků.²⁰ „Do roku 1700 více než padesát procent knih pocházelo za starověku nebo středověku. První čtenáři tištěných knih tak dostali nejen starověk, ale i středověk. A zdaleka nejpopulárnější byly středověké texty. (McLuhan1964)“²¹

2.2.2 Telegraf

Informace o telegrafu jsem hledala na *WIKIPEDII*. Uvádí se zde, že za počátky telegrafie lze považovat dopravování jednoduchých zpráv pomocí bubnů (tam-tamy), kouřových signálů apod. První telegraf sestrojil Robert Hook (1682). O sto let později (1793) sestrojil Francouz Claude Chappe semaforový telegraf. Tento systém vydržel až do elektronického telegrafu. První telegraf založený na elektromagnetickém principu sestrojil Carl Friedrich Gauss a Wilhelm Eduard Weber v roce 1836. Telegrafy umožňovaly rychlý přenos zpráv např. mezi poštovními úřady, železničními stanicemi, ... Pro kódování a dekodování informace se užívá mezinárodně uznávaný protokol – tzv. telegrafní abeceda (Morseova abeceda). Telegrafní zprávy byly přenášeny pomocí kabelů. V českých zemích byl uveden telegraf do provozu 15. února 1850.²²

Kronika techniky uvádí, že široká síť podmořských kabelů propojila celou zeměkouli. V celém světě bylo do r. 1902 položeno okolo 380 000 km podmořských kabelů. Revoluci v telegrafii způsobil vynález Itala Guglielma Marchese Marconiho (1897) – bezdrátový telegraf.²³

Otcové telegrafu, jak jsem uvedla, bylo jich víc, přispěli svými vynálezy k urychlení předávání zpráv, vývoj kráčel přímo mílovými kroky vpřed.

2.2.3 Telefon

Obvykle je vynález telefonu přisuzován vynálezci jménem Alexander Graham Bell. Jeho první telefon byl sestrojen v Bostonu (USA) v roce 1876. Podle novějších údajů vynalezl telefon italský vynálezce Antonio Meucci už v roce 1849. Jeho prvenství bylo v červnu roku 2002 oficiálně potvrzeno například i kongresem Spojených států

²⁰ JIRÁK, Jan., KÖPPLOVÁ, Barbara., *Média a společnost*, s. 20.

²¹ McLUHAN, Herbert, Marshall, *Člověk, média a elektronická kultura*, s. 262.

²² Dostupné z: < <http://cs.wikipedia.org/wiki/Telegrafie>>.

²³ *Kronika techniky, první české vydání*, s. 364.

(Rezoluce 269). Současný telefon nemá pouze jednoho vynálezce, ale je výsledkem postupného vylepšování a vynálezů velkého množství lidí.²⁴

McLuhan uvádí, že slovo „telefon“ vzniklo v roce 1840 ještě před tím, než se Alexandr Graham Bell narodil. Bylo to zařízení, které mělo pomocí dřevěných dřívěk reprodukovat noty. Na rozdíl od rozhlasu nelze použít telefon jako zvukové pozadí, protože telefon dává velmi nekvalitní zvukový obraz, který je nutno doplnit dalšími smysly.²⁵ McLuhan byl světově proslulý kanadský literární a kulturní historik, filosof a kritik. Lze jen těžko odhadovat, zda tušil, když psal v roce 1964 tuto knihu, že telefon bude na takové úrovni, že jej budou lidé využívat nejenom jako zvukové pozadí, ale že majitelé se svým telefonem přímo srostou. Jak by asi komentoval lidi kráčející po ulici, sedící v dopravním prostředku s miniaturními sluchátky v uších, z nichž se line různá hudba v různé síle, mnohdy tak činící „koncert“ pro okolí.

2.2.4 Rádio, televize

V kronice techniky se dočteme, že „otcem rádia“, byl nazván italský fyzik Gulielmo Marconi, na základě vynálezu zesilovací elektronky (1906) a americký fyzik De Forest přidal významnou část k bezdrátovému přenosu hudby a řeči.²⁶

Rozhlas se vyvíjel a přinášel do rodin čerstvé zprávy, ale i možnost zábavy. V rodinném kruhu a pohodlí si mohli lidé vyslechnout nové informace, které k nim přicházely i ze vzdálenějších kontinentů. Rozhlas také začal přinášet zábavu. Když vezmeme v potaz fakt, že v době nástupu fenoménu rádio a televize si nemohl každý, tak jako dnes, dovolit mít toto médium ve vlastní domácnosti. Můžeme říct, že zpočátku tato média nesla nejen informační, ale i stmelující prvek. Pro rodiny na určitém společenském stupni bylo vlastnictví rozhlasu a později televize otázkou prestiže. Na vesnici a malých městech, kde získávali informace o společenském dění z tisku, který se na vzdálenější místa dostával se zpožděním, bylo vlastnictví rádia a později televize nejen znakem jisté společenské a ekonomické úrovně, ale i důvodem a příležitostí k setkání širší rodiny a přátel. Po vyslechnutí zpráv či jiného programu zůstali lidé spolu a diskutovali o věcech týkajících se jejich rodiny, vesnice apod. Sama jsem takové situace nezažila, ale z vyprávění mých babiček jsem vždy cítila tu atmosféru, která v těchto situacích panovala. Obě vzpomínaly na chvíle prožité s rodinou, sousedy, ... Důvodem setkání bylo

²⁴ Dostupné z: < <http://cs.wikipedia.org/wiki/Telefon>>.

²⁵ McLUHAN, Herbert, Marshall, *Jak rozumět médiím*, s. 279 – 281.

²⁶ Kronika techniky, první české vydání, s. 372.

vyslechnutí nových zpráv. Ale současně to byl začátek společného setkání a vzájemné komunikace.

Dnes?!? V třípokojovém bytě jsou tři až čtyři televize. Matka v kuchyni při chystání večeře sleduje svůj oblíbený seriál, v obývacím pokoji hlava rodiny má jiný program např. sport, a děti pokud nemají zapnutý jiný televizní program ve svém pokoji, hrají videohry na televizi nebo využívají různých možností, internetu a jako zvukovou kulisu mají puštěn nějaký audio přehrávač. I takto komunikace v rodinách v současnosti vypadá.

2.2.5 Počítač a internet

Z *Kroniky techniky* se dovídáme, že sestrojováním počítačích strojů se zabývali matematikové již stovky let. První počítače stavěli již v 17. století Wilhelm Schickard, Blaise Pascal Gottfried Wilhelm Leibniz. Roku 1883 navrhl anglický matematik Charles Babbage uspořádání počítačícího automatu. Již roku 1833 navrhl koncepci své Analytical Engine, prvního digitálního počítače., který však nebyl nikdy realizován. První elektronkový počítač byl sestrojen na massachusettském *Institute of Technology* a byl tak veliký, že zaujímal prostor několika místností.²⁷

Na Wikipedii se můžeme dočíst: „Počítače již dnes zasahují téměř do všech lidských činností i do běžného života. Předpokládá se, že jejich vliv se bude nadále zvyšovat a budou lidem poskytovat komfortnější služby. Počítače jsou v současné době propojovány pomocí počítačových sítí a využívají celosvětovou síť *Internet*. Počítačové sítě umožňují sdílení zdrojů (soubory, tiskárny), ale i vzájemnou komunikaci, která je dnes jedním z hlavních moderních komunikačních nástrojů informační společnosti“²⁸.

Počítač patří k vybavení současné rodiny, tak jako například varná deska v kuchyni. Mohli bychom polemizovat, ve společnosti kterého z těchto dvou zařízení stráví mladí lidé, pokud jsou doma, více času. Počítač nebo varná deska? Varnou desku vlastní rodina obvykle pouze jednu. Počítač má mnohdy každý člen rodiny svůj a to se týká i dětí. Abych počítačům nekřivdila. Varná deska opravdu jedna v domácnosti stačí, slouží k přípravě pokrmů, aby byla zajištěna jedna z biologických potřeb člověka – strava. A tu lze konec konců zajistit i bez ní. Počítače také slouží k uspokojování lidských potřeb, ale těch vyšších. Jedinec komunikující s počítačem, prostřednictvím počítače uspokojuje svoje

²⁷ Kronika techniky, první české vydání, s. 822.

²⁸ Dostupné z: < <http://cs.wikipedia.org/wiki/Po%C4%8D%C3%ADta%C4%8D>>.

sociální potřeby, estetické, kognitivní i potřebu seberealizace. I zde platí: „ **Je to dobrý sluha, ale špatný pán**“.

2.3 Pohled na komunikaci rodiny dříve a dnes

Pohled na komunikaci v rodině můžeme odvodit od epoch komunikace, tak jak jsou popsány v oddíle 2.1.1. Ve všech dobách, ve všech kulturách nacházíme rodiny, které ovšem v závislosti na době a kultuře plnily odlišné funkce a jejich podoba měla taktéž různé podoby. Komunikace uvnitř rodiny se odvíjela od možností komunikace dané společností. Informace byly předávány ústní formou z generace na generaci. Snahy uchovat informace, vedly lidstvo k jejich zvěčnění např. na zdech jeskyní, poté na upravené kůži zvířat, Čímž se dostáváme k již zmiňovanému písmu, knižtisku a přešli bychom až moderním médiím. Komunikace uvnitř rodiny probíhala z velké části ústní formou. Členové, kteří museli svoji rodinu opustit, pokud byli znalí písma, udržovali kontakty formou dopisů, které ke svým adresátům putovaly mnohdy celé měsíce. Komunikace uvnitř rodiny probíhala na základě hierarchie jejich členů a platných zvyklostí dané společnosti a rodiny. Hlavní slovo měla například hlava rodiny, nikdo ji nesměl přerušovat, odporovat, ...

Obecně můžeme říct, úkolem komunikace v rodině bylo stmelovat její členy, vést k její soudržnosti. Neopomenutelný byl i úkol předávat rodinné znalosti, důležité k udržení rodinné prosperity, úrovně. Rodina byla a je i ve své současné podobě základem státu. Proto bylo a je důležité, aby plnila své funkce a to i v oblasti komunikační. V dobách minulých tahle funkce rodiny neznamenal jen předávat znalosti a vědomosti, udržovat soudržnost rodiny, ale plnila i funkci společenskou. Ve všech dobách pocítovali lidé potřebu bavit se, bavit své děti, sdělovat své pocity a nejen si předávat vědomosti. Tím umožňovala komunikace členů rodiny vytvářet si citové vazby k jednotlivým členům rodiny, které vedly při zdravém fungování rodiny k uspokojování emočních potřeb člověka.

Komunikace v rodině se měnila tím, jak do ní začala pronikat média. Vývoj médií byl nesen myšlenkou vnášet do života lidí pokrok, usnadnit jim komunikaci, uchovávání informací, rozšiřování obzorů. Zpočátku média byla opravdu stmelujícím prvkem. Sešla se rodina, sousedé, ten kdo uměl číst, předčítal, ostatní poslouchali, poté diskutovali. I když jistě docházelo ke sporům při diskuzi o různých názorech, měly knihy pozitivní vliv na součinnost rodiny. Tuto funkci bychom stejně tak mohli přiřadit prvním

radiovým přijímačům a televizorům. Jak jsem již výše uvedla vzpomínky mých babiček. Bezesporu i telegraf a telefon byly pozitivním prvkem, který umožnil lidem od sebe odloučeným, být ve spojení.

Řekněme, že bouřlivý vývoj médií umožňoval stále rychlejší přístup k informacím, tím umožňoval aplikaci nových poznatků do praxe, rozvoj vzdělání, což vedlo k stále rychlejšímu rozvoji vědy a techniky. Věda a technika přinesla a stále přináší novodobé společnosti mnohá zařízení a přístroje, jež usnadňují lidem život. V případě rozvoje médií ale přicházíme do epochy, kdy je nutné zamyslet se nad jejich potřebností, naučit se je využívat k vlastní potřebě, ale nezapomínat na nebezpečí, které nám v oblasti komunikace v rodině přinášejí. Je dobré, když děti mají mobilní telefon, aby mohli mluvit s rodiči, aby rodiče mohli v klidu pracovat a přitom být ve spojení s dětmi. Druhou stránkou věci je, že mnohé děti s rodiči, díky jejich pracovním povinnostem, komunikují více po telefonu než tváří v tvář. Na knihy a společné čtení si neudělají rodiče mnohdy čas, a využívají moderních médií (audio a ještě lépe videopřehrávače). Rodiče přestávají být pro děti zdrojem informací, internet „ví“ víc. ALE omezení vzájemné komunikace oslabuje vzájemné vztahy. Jak se budou děti našeho *elektronického věku* chovat ke svým dětem a ke svým starým rodičům? Budou vynalezena média, která budou umět pohladit, utěšit, povzbudit?

2.4 Dílčí shrnutí

Cílem této kapitoly bylo přiblížit komunikaci z hlediska jejího vývoje. Byly zde nastíněny epochy vývoje mezilidské komunikace, s nimiž je úzce spjat i vývoj komunikace v rodině. Byla zde popsána média, která svým vznikem a vývojem zasahovala do komunikačního prostředí rodiny a vedla ke změnám komunikační úrovně rodiny.

Obr. 1. Takové byly, (vlastní foto)

3. SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE V RODINĚ, VLIVY TELEVIZE, INTERNETU, VÝCHOVNÉ ASPEKTY

3.1 Mediální gramotnost

Dříve, když jsme slyšeli výraz gramotný, negramotný, bylo nám jasné, že se mluvilo o lidech, kteří umějí či neumějí psát. Gramotnost je výraz, který se v současné společnosti skloňuje ve všech pádech a je spojován s různými přídavnými jmény. Tak slyšíme o gramotnosti finanční, technické, počítačové, zdravotní, ... mediální. Aniž bychom hledali v různých slovnících, můžeme dovodit, že gramotnost znamená schopnost něco ovládat, zvládat, umět, orientovat se v daném prostředí. Nejinak je tomu v případě mediální gramotnosti.

V knize *Základy mezilidské komunikace* DeVito uvádí, že mediální gramotnost lze definovat jako schopnost chápat, analyzovat, hodnotit a produkovat sdělení masové komunikace (televize, filmu, hudby, rozhlasu, billboardů, inzerce, novin a časopisů,...). Dále uvádí, že nás média ovlivňují mnoha způsoby, a přitom si některých z nich nejsme vědomi. Je proto důležité abychom rozpoznali, jak na nás působí, abychom se uměli sami rozhodnout, co nás ovlivní a co ne. Z tohoto pohledu je mediální gramotnost určitou formou posílení lidské osobnosti.²⁹ Pomůže nám používat média chytřeji a efektivněji chápat jejich sdělení. Z toho vyplývá potřeba mediální gramotnost posilovat.

Pro mediální gramotnost je důležité poslouchat základní zásady naslouchání, například:

- Sdělení médií jsou nabyta hodnotami. Tato sdělení nás etizují (upravují naše mravní hodnoty, poskytují nám etický standart) a socializují (přizpůsobují nás životu ve společnosti, tím že nám dávají společenská pravidla). Proto máme sledovat televizní programy s vědomím, jaké hodnoty jsou v nich zakotvené a jak by mohly ovlivňovat naše myšlení a chování.
- Sdělení médií jsou informativní a přesvědčující. Informují nás a zároveň přesvědčují o pravdivosti a novosti informací. Ovlivňují nás také očividnými způsoby jako je reklama. Mají za cíl nás o něčem přesvědčit. Jako mediálně gramotní posluchači bychom měli být schopni si taková sdělení analyzovat a prověřit jejich odůvodněnost.

²⁹ DeVITO, A.. Joseph, *Základy mezilidské komunikace, kapitola první.*

➤ Média nám pomáhají budovat náš pohled na realitu. To co o světě víme, víme převážně z médií. Ne všechny informace jsou přesné. Měli bychom poznat, jakým způsobem média ovlivňují náš pohled na svět a jakými způsoby zkreslují realitu. Někteří diváci také prožívají **parasociální vztahy** s mediálně známými osobnostmi. Někdy jsou to skutečné osobnosti, někdy herci. Parasociální vztahy se rozvíjí ve třech fázích (Rubin, McHugh, 1987):

1. Divák získá první náklonnost k postavě.
2. Divák si představuje interpersonální vztah mezi sebou a postavou.
3. Divák nabývá přesvědčení, že jde o důležitý vztah.

Parasociální vztahy prožívají ti, kdo tráví velkou část života sledováním médií a mají málo skutečných interpersonálních vztahů (Rubin, Perse, Powel, 1985; Cole, Leets, 1999).

Teorie kultivace osobnosti tvrdí, že diváci silně závislí na televizi si utvářejí představu reality, která není v souladu s fakty (Potter, 1986; Potter, Chang, 2000).³⁰

U dětí, jimž společnost dělají především média, je ohrožen nejen jejich zdravý psychický vývoj, ale také jejich socializační proces. Rodiče by měly nejen zvážit dobu, kterou tráví jejich děti ve společnosti médií, ale současně se zaměřit na mediální výchovu. V tomto směru nám dle mého názoru dluží mnoho i naše školství. Být mediálně gramotný, znamená být svobodnou, svébytnou osobností, s vlastním názorem na svět, schopností využít možností, které nám poskytují média k rozvoji pozitivních vlastností osobnosti a eliminovat jejich negativní dopady.

3.2 Média a socializace člověka

Nemůžeme přehlížet vliv médií na člověka. Současná společnost je úzce spojena s médii všeho druhu. Média provázejí člověka prakticky celým jeho životem. S trochou nadsázky můžeme říct, že s médii je človíček spojen dřív, než se narodí. Šťastní budoucí rodiče sdělují po telefonu či pomocí internetu svým rodičům, přátelům, známým očekávání radostné události. O narození potomka informuje většinou šťastný otec během několika minut široký okruh lidí pomocí SMS. Záhy začne „boj“ médií o člověka. Vývoj člověka probíhá pod vlivem médií, ale i za jejich přičinění. Média se stala neodlučitelnou součástí vnějšího prostředí člověka, prostředí sociálního, které člověka formuje, které se podílí na jeho socializaci.

³⁰ DeVITO, A.. Joseph, *Základy mezilidské komunikace, kapitola třetí, šestá, sedmá.*

„Mezi hlavní sociální determinanty patří rodina, škola, širší společnost a její tradice, obyčejy a tabu, zájmy a zábavy, a také veškeré sdělovací prostředky (tisk, rozhlas, televize, internet). Psychika má vrstvu vědomou a podvědomou (nevědomou).“³¹ Nevědomou část psychiky si můžeme představit jako „komnatu“, do níž „ukládáme nebo odkládáme“ informace, které v dané chvíli nepotřebujeme, přímo nás neovlivňují, vnímáme je podprahově. Takové automatické uložení. Tyto informace však vysílají signály o svojí existenci, snaží se nás ovlivnit při naší činnosti. Jde o ty případy, kdy reagujeme na určité podněty, situace, aniž bychom dokázali vysvětlit, proč jsme tak učinili.

Kohoutek v kapitole 5. *Vývoj osobnosti* připomíná, že pod pojmem duševní vývoj musíme zahrnout nejen vzestupné, ale i sestupné změny (např. změny v důsledku stárnutí). Přitom sestup nemusí znamenat pouze lineární sestup, ale kvalitativně nový jev, obohacený o dřívější zkušenosti. Starší člověk se sice obtížněji učí, ale na základě svých zkušeností reaguje moudřeji. Biologizující teorie chápou vývoj jako rozvíjení předem daných dispozic. Sociologizující teorie pokládají za rozhodující vliv sociálního prostředí. Člověk přichází na svět jako „tabula rasa“; během svého vývoje vstřebává vlivy prostředí a socializuje se. Je třeba se vyvarovat jednostranného pohledu na vývoj osobnosti.³²

DeFlur uvádí, že první kdo nám podrobně vysvětlil proces socializace, byl Platón. Ve své *Ústavě* navrhl plán zajišťující, že si pod vlivem systematické výchovy představitelé jeho ideální společnosti vypěstují nejlepší osobní vlastnosti. Lidský vývoj byl studován jak z biologického, tak behaviorálního hlediska. Oba zdroje lidské podstaty se vnímají jako vzájemně závislé. Lidé se mění biologicky z dětství do dospělosti a stáří, s tím přichází změny v sociální oblasti. Každé období přináší role, které musí zvládat. V tradiční společnosti byla stádia přechodu životních cyklů kontrolována rodinou, kmenem, společností a zajišťovala v přechodu řád a kontrolu individua. V současné společnosti o pozornost jednotlivce soutěží různé zdroje informací. Všechny zdroje se snaží poskytovat definice, jaké chování napodobovat, co je důležité a významné. Význačné postavení mezi těmito zdroji informací zaujímají masová média. Z tohoto důvodu je podstatné studovat jejich dlouhodobý vliv na socializaci jedince. Termín „socializace“ je široký pojem. Z individuální perspektivy nás vybavuje schopností komunikovat, myslet, řešit problémy, přizpůsobovat se prostředí, ve kterém žijeme. Z hlediska společnosti socializace přivádí členy společnosti ke konformitě a dosažení sociálního řádu. Masová

³¹ KOHOUTEK, Rudolf, *Základy psychologie osobnosti*, s. 5.

³² KOHOUTEK, Rudolf, *Základy psychologie osobnosti*, s. 133, 134.

média přispívají k procesu socializace různým způsobem. Média hrají roli v předvádění podstaty sociálního pořádku dítěti, které se ocitne v neznámé společnosti (přistěhovalci). V současné chvíli se objevuje otázka, jaká je role masových médií jako aktivního socializačního činitele při dosahování takových úkolů, jako je zvládnout morální diktát společnosti. Učí média morálním standardům, nebo představují porušenou verzi, která může individua přivést do konfliktu s konformní většinou?³³

„Člověk se vlastně od narození po dlouhou dobu stýká jen s lidmi svého nejbližšího okolí. Mnoho tedy záleží na tom, jaký základ pro každé další vztahy získá. Teprve později se okruh jeho kontaktů a vztahů rozšíří a dítě začne navazovat vztahy se spolužáky, s dětmi kolem sebe i s dospělými lidmi. Souvisí to se skutečností, že vyspělo a chce prozkoumat prostor kolem sebe.“³⁴ Dále autorka píše, že „rodina představuje základní socializační faktor, to znamená, že je základním činitelem ovlivňujícím proces vrůstání člověka do společnosti. Otec i matka plní v rodině důležitou společenskou roli.“³⁵

Obrátím pozornost opět k médiím. I z výše uvedeného textu je nesporné, že proces socializace začíná v rodině. Dítě přebírá hodnotové vzorce od rodičů, sourozenců, prarodičů. Média, ať chceme či nechceme, jsou neodmyslitelnou součástí rodiny. Záleží na rodičích, jaká média a jaké místo v jejich domácnosti zaujímají. Jak sílu médií využijí v socializačním procesu jejich potomka.

3.3 Média jako pomoc

„Komunikace posiluje nebo tlumí emoce a formuje postoje. Dokáže popudit, provokovat, iniciovat – i uchlácholit a zbrzdit druhého v jeho jednání. Dokáže přesvědčit o pravdě i věrohodně šířit lež. Souvislost mezi komunikací a změnou životního stylu můžeme pozorovat na rozmachu cestování, „objevování světa“. Lidé dnes mají téměř z kteréhokoli místa na světě možnost komunikovat se svými blízkými (telefonovat, faxovat, e-mailovat z internetových kaváren – dnes už třeba z tibetské Lhasy). Takové možnosti snižují pocity opuštěnosti, stesk a úzkost – a naopak podporují pocity sounáležitosti a sdílet je, jedna ze základních potřeb člověka, může být naplněna i navzdory velké vzdálenosti.“³⁶

³³ DeFLUR, L., Melvin, BALLOVÁ-ROKEOCHOVÁ, J., Sandra, *Teorie masové komunikace*, s. 216 – 218.

³⁴ BEDRNOVÁ, Eva, *Cesty k lidem*, s. 7.

³⁵ BEDRNOVÁ, Eva, *Cesty k lidem*, s. 185.

³⁶ VYBÍRAL, Zbyněk, *Psychologie komunikace*, s. 21.

Vybíral se v knize *Psychologie komunikace* zabývá mobilní komunikací. Mobilní komunikace pomáhá koordinovat mezilidské vztahy. S odvoláním na Linga píše Vykoukalová (2005) o tzv. **koordinační** komunikaci, k níž se dobře hodí mobilní telefon. Napomáhá nasměrování činnosti druhých lidí, ujišťování se, kontrole, upřesnění, ... Lidé ho také využívají k vyplnění časových prodlev. Mobilní telefony proměnily životní styl. Sociologové hovoří o digitalizovaném domově. Člověk je dostupný, kdykoli je potřeba. Vypnutím mobilu pak dává najevo: nechci být rušen, ...

Mezi dětmi a mladými lidmi se rozšířilo **prozvánění**. Jedinec ho využívá, když se nudí, cítí se být sám nebo si na někoho vzpomene. Prozvonění má více významů a záleží na domluveném signálu. Může to znamenat: „Zavolej mi“. Nebo jde o zprávu, že jsem na smluveném místě. Písemnou formu komunikace proměnilo používání SMS. Expanze krátkých textů odráží potřeby lidí komunikovat, být v kontaktu.

Vykoukalová (2005) analyzovala 292 SMS zpráv 56 studentů třetího ročníku gymnázia v průběhu jednoho dne. Autorka zjistila, že mladí lidé dávají SMS přednost před voláním. Informace jsou jednoduché a rychlé, paradoxně využívají SMS i když se chtějí pobavit, ale nemají chuť mluvit. Neobvyklá byla odpověď: „Nejsem schopen mluvit, ale psaní ještě zvládnou.“ Je tedy zjevné, že písemná komunikace měla a nadále má svoje výhody. „Občas se za smsku schovám ... Třeba bych nikdy neřekla mamce a tatkoví mám tě ráda a jsem ráda, že smskou můžu a vím, že jim to udělá radost“ (Z výzkumu Vykoukalové, 2005.).³⁷

Z výše uvedeného vyplývá, že mobilní telefony mají široké uplatnění. Mohou velmi významně ovlivnit vztahy a komunikaci v rodině. Dítě nemusí čekat několik dní, než se vrátí rodič ze služební cesty, ale může jej slyšet každý den. Může řešit s rodičem problém, který nastal, nezůstává tak ve svízelné situaci samo. Tento přínos mobilní komunikace vidím hlavně v případě, kdy dítě trpí nějakou závažnější nemocí, která jej sice nevyklučuje z normálního života, navštěvuje školu, zájmové kroužky, dle věku se schází samostatně bez dozoru rodičů s kamarády. Ověřila jsem si u vlastního syna – astmatika, jak bylo důležité pro jeho psychiku a tedy i průběh astmatických záchvatů, být v kontaktu se mnou. Než jsme mu pořídili mobil, pokud začal cítit, že má dechové problémy, snažil se co nejdříve dostat ke mně. Strach, úzkost sehrály v těch chvílích své a průběh záchvatu byl horší. Poté, co měl u sebe mobilní telefon, spojili jsme se, já jsem jej měla možnost

³⁷ VYBÍRAL, Zbyněk, *Psychologie komunikace*, s. 134 – 135.

uklidňovat a současně jsem se k němu přesunula, nebyl-li někde blízko domu, přijela jsem pro něj autem. Syn neprožíval tak intenzivně strach ze záchvatu a úzkost ze samoty v tíživé situaci. Díky mobilu jsme eliminovali strach na minimum. Mobilní komunikaci jsem u svých synů nikdy nezneužívala k provádění pedantských kontrol, ale učila jsem oba, že je to přístroj, který nám má v první řadě pomoci usnadnit vzájemnou komunikaci.

Média v domácnosti se zdaleka neomezují na mobilní telefony, to je všeobecně známá skutečnost, kterou berou v potaz i psychologové a učitelé, kteří se snaží svými radami pomoci rodičům a všem ostatním, kteří se zbývají výchovou dětí.

K. Eileen Allen a Lyn R. Marotz ve své knize *Přehled vývoje dítěte* dávají návod, kdy a jak využívat média k rozvoji dítěte. Například:

- Už od kojeneckého věku doporučují předčítat mu. Dítě nerozumí slovům, takže je jedno jestli mu budeme číst z novin, časopisu nebo pošty, ale bude s potěšením poslouchat náš hlas.
- V období do čtyř měsíců doporučují přidávat ke čtení (toho co nás zajímá) i zpěv. Jde o to, že dítě slyší hlas blízké osoby a cítí její blízkost.
- Mezi osmým a dvanáctým měsícem doporučují autorky pustit hudbu a pohybovat se s dítětem do rytmu. Tancovat před zrcadlem a popisovat dítěti dané pohyby. Vyprávět a číst dítěti krátké příběhy o tom, co se děje v každodenním životě. Předčítat z obrázkových knížek a dovolit obracet stránky.
- Od dvou let sledovat večer společně večerníček, aby si dítě mohlo po rušném dni odpočinout. Tulit se k sobě, povídat si, co se odehrálo na obrazovce, o pocitech a emocích, které jsou v daném příběhu znázorňovány.
- U čtyřletých dětí dále pokračovat v každodenním předčítání. Vést dítě k tomu, aby doplňovalo slova, věty, aby hádalo, jak bude příběh pokračovat, aby příběh převyprávělo. Nechat děti vybírat si knihy podle svého.³⁸

Ani John Gray v knize *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše a děti jsou z nebe*, se nevyhnul kontaktu s médii. Uvedl příklad využití internetu ke zlepšení komunikace se školním dítětem. Vychází z předpokladu, že stále více škol má takové vybavení a vede internetové stránky tak, aby si rodiče mohli zjistit údaje o škole, o nabídce mimoškolních

³⁸ ALLEN, K. Eileen, MAROTZ R., Lyn, *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*, s. 54, 70, 77, 108, 114.

aktivit. Díky internetu mohou mít rodiče přímý zdroj informací o školních aktivitách svých dětí. Rodičům, kteří mají zájem získávat pravidelně informace o školním dění, stejně dobře může posloužit telefon nebo pravidelné návštěvy třídního učitele. Čím víc informací o školních aktivitách a životě školy rodič získá, tím lépe se mu s dítětem komunikuje. Dítě se ochotněji rozpovídá, je otevřenější. Informovaný rodič se může ptát mnohem konkrétněji. Rozhovory o tom, co se děje v životě našich dětí jsou nezbytné, pro udržení kontroly a vlivu nad dětmi. Kdyby vliv rodičů zeslábl, byly by jejich děti zranitelnější vůči vlivu ostatních dětí.³⁹

Chceme-li v současném světě úspěšně komunikovat se svým okolím, nechceme-li se izolovat, musíme se naučit média nejen akceptovat, ale vyčlenit jim v našem životě správné místo. Je třeba uchopit moc médií do vlastních rukou, nebýt ovládán, ale ovládat. To by mohlo někoho svádět k myšlence, že budeme pouze brát a využívat. Ale pozor, považujeme-li jakékoli médium za svého komunikačního partnera, musíme se řídit principem rovným dílem brát i dávat. Ani ve vztahu mezi lidmi neexistuje plnohodnotný vztah, když jeden jenom bere a druhý dává. Přeneseme-li tuto myšlenku na vztah člověk – média, znamená to, člověk bere, užívá možnosti, které jsou mu nabízeny. Na druhé straně musí obětovat (dát) přiměřené finanční prostředky k pořízení média a současně svůj čas, aby se je naučil ovládat. Když si nekoupíte mobilní telefon nebo se odmítáte naučit jej ovládat, nemůžete přirozeně využívat jeho služeb.

Osvědčeným médiem dle mého názoru jsou knihy. I když provází člověka od 15. století a vývoj přinesl a stále přináší nová média, tato „prapra...babička“ má stále svoje kouzlo a půvab. Knihy přizpůsobené věku dítěte umožňují mnohem více vjemů. Knížky pro nejmenší mají tvrdé desky, děti je mohou brát do rukou, učí se tak jemné motorice a rodiče se nemusí bát, že knihu zničí. Jsou knihy, které mají například „mrkací oči“, při jejich otevření se rozvinou do prostoru, při stlačení určitého bodu knížka vydává hlas zvířátka, zahraje písničku,... Audio přehrávače dítěti zprostředkují zvuk a už vyžadují jejich zkušenost, na základě které si dotvoří obraz. Různé formy videa poskytnou dětem zvuk i obraz, ale žádné z nich audio ani video nezprostředkují hmatové vjemy. Všechna média mohou sdílet děti společně s rodiči, ale kniha má v tomto směru výsostné postavení. Lze ji mít v podstatě kdekoli, doma, v parku, ve vlaku. K reprodukci potřebujeme pouze světlo, abychom na knihu viděli. Můžeme četbu kdykoli přerušit, vrátit se k pasáži, která se dítěti líbila, můžeme při jejím opakovaném čtení měnit intenzitu, tón hlasu, dítě samo

³⁹ GRAY, John., *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše a děti jsou z nebe*, s. 308 – 309.

může opakovat určité pasáže. Společné čtení může spočívat ve střídání se ve čtení u starších dětí,... V knize *Slovník dětského světa* autorka uvádí význam pohádek v životě dítěte. Čtení pohádek přináší společné chvíle vzájemné blízkosti a intimní komunikace. Pohádky rozvíjí fantazii dítěte, slovní zásobu, schopnost se vyjadřovat. Pohádky přinášejí nové poznatky o okolním světě, a pokud toho umí rodiče využít, působí výchovně. Dítě by mělo mít možnost vybrat knihu dle svého zájmu. Rodič by měl dohlédnout, aby kniha byla přiměřená věku dítěte. Čtení knih je příjemnou odpočinkovou činností, se kterou mohou rodiče s dětmi začít již od půl roku.⁴⁰

Objevuje se stále více dětí s logopedickými vadami, což jsou vady výslovnosti. Jejich odstraňování vyžaduje úsilí jak ze strany logopeda, tak i rodiče a dítěte. Můžeme se právem domnívat, že zvyšující se počet dětí s logopedickými vadami je následek toho, že děti více pasivně sledují televizi či poslouchají rádio a podobně, než aktivně komunikují s okolím. Proto vidím práci s knihou, společné čtení, jako jednu z cest správného vývoje schopnosti dětí nejen komunikovat, ale komunikovat se správnou výslovností. Vzhledem k faktu, že správnou výslovnost si dítě osvojuje v předškolním období a později je velmi obtížné či nemožné vady odstranit, je velmi důležité často s dětmi mluvit, provádět s nimi různá cvičení mluvidel zábavnou formou. Knihy nám v tomto ohledu nabízí bezpočet námětů.

Úlohu knih a čtení v životě dítěte si uvědomila i Eva Katrušáková. V roce 2006 založila neziskovou organizaci, s názvem **Celé Česko čte dětem**. Jde o největší kampaň svého druhu v České republice, která se zaměřuje na rozvoj čtenářské gramotnosti dětí, propagování hodnotné literatury a prostřednictvím společného čtení budování pevných rodinných vazeb. „Všichni chceme, aby z našich dětí vyrostli moudří, dobří a šťastní lidé. Jak toho dosáhnout? Čtěme dětem!“ Činnost této organizace přibližují její internetové stránky.⁴¹

3.4 Negativní vlivy médií

Média mají na jednotlivce i společnost významný dopad, o čemž svědčí zájem laické a odborné veřejnosti. Média ovlivňují chování, postoje a názory lidí, rozšiřují jim obzory, ovlivňují životní styl, ale také děsí, vyvolávají napětí, navádějí ke společensky

⁴⁰ ŠPAŇHALOVÁ, Ilona, *Slovník dětského světa aneb Rozumíme si?*, s. 43, 44, 79.

⁴¹ Dostupné z: < <http://www.celeceskoctedetem.cz/cz/menu/7/o-nas/>>.

nežádoucím chování a uvádí lidi v omyl. Tím mohou ovlivňovat stabilitu společnosti, brzdit společenskou změnu. Média představují významný faktor, podílející se na vytváření společnosti. Média jsou natolik významnou institucí, že je nelze oddělit od sociálního prostředí.⁴²

O pozitivní funkci médií jsem psala v předchozí kapitole. Každá věc má svůj rub i líc a my nemůžeme přehlížet negativní vlivy médií, alarmující zprávy o negativních vlivech médií na společnost, ale hlavně na jednotlivce. Z pozice rodiče je nutné se již u malých dětí zamýšlet, kdy a která média dětem zpřístupnit, jaký časový úsek v přítomnosti kteréhokoli z médií je pro zdravý vývoj dítěte vhodný a kdy nastává okamžik zlomu – přichází nebezpečí. Pokud rodiče nevěnují dostatek času svým dětem, nemohou včas zasáhnout a ochránit svoje děti. Nebezpečí se blíží pod zástěrkou příjemně prožitých chvil. Vymanit se z negativního vlivu médií je obtížné, čím dřív se nebezpečí odhalí, tím vyšší šance je na návrat ke zdravému životnímu stylu.

Z různých stran můžeme slyšet, že vrcholí krize vychovávání. Nedokážu posoudit, zda krize výchovy vrcholí nebo ne, ale jisté je, že je nutné intenzivněji se zamyslet nad tím, jak probíhá výchova mladé generace, jak působit na její vývoj, aby byla schopna plnohodnotného života ve společnosti, aby se dokázala ubránit patologickému chování. Dnešní média jsou vedena ekonomickým tlakem. Honba za ziskem znamená získat klienty a s nimi i potřebný kapitál za každou cenu. Není důležité uživatele médií pozitivně ovlivňovat a vychovávat, je důležité, aby platil. Zaujmout, vzrušit, zvýšit adrenalin, to vše umí média. Tisk, film, televize, počítačové hry, internet na nás chrlí násilí, brutalitu, krev, sex v různých podobách. Mediálně gramotný člověk si dokáže vybrat z této „bohaté“ mediální nabídky, nenechá se ovlivnit. Mediálně méně gramotný člověk se stává terčem bezohledného působení médií a ztrácí svoji osobnost, svůj život podřizuje hodnotám, které se neslučují s hodnotami, vedoucími k rozvoji zdravé společnosti. Nejzranitelnější v tomto směru jsou děti.

Představme si, že dítě přichází na svět a nese si s sebou *knihu*, která je nepopsaná, čistá. Dítě je připraveno „vpisovat“ do *knihy svého života* vše s čím se setká. Jednotlivé „zápisky (zážitky)“ pak určují směr jeho životní cesty. Ve *své knize* má vzory, které předurčují, jakým způsobem se zhostí rolí, jimiž v průběhu života prochází. Na základě „vepsaných“ zkušeností si dokáže role vybírat, ale to mnohem později.

⁴² JIRÁK, Jan, KÖPPOVÁ, Barbara., *Média a společnost*, s. 151 – 152.

Na rodičích a poté i na učitelích a ostatních dospělých je, aby měli kontrolu nad tím, jaké zápisky se v knize dítěte octnou. Dítě nedokáže správně dekodovat mnohé z informací, k nimž se dostává, zůstává zmatené, informaci zpracovává, tak jak mu jeho věk a zkušenosti dovolí, a tím se dostáváme k jádru problému. Dítě potřebuje vedení, pomoc, aby se v mediálním světě neztratilo. Každé z médií, počínaje knihou, může výrazně poškodit vývoj dítěte.

Opět musíme upozornit na významnou roli rodičů při výběru médií pro svoje děti. I když jsem psala o knize, o pozitivním působení knihy na dítě v mnoha směrech jeho vývoje, nezapomeňme, že kniha nevhodně vybraná s ohledem na věk a rozumové schopnosti dítěte může způsobit traumata, stavy strachu, noční můry, neadekvátní reakce v běžných životních situacích. Dnes teče krev už i v pohádkách. Například pohádky bratří Grimmů jsou plné děsů a hrůzy. Když čte pohádku rodič má možnost pohádku „upravit“, vynechat pasáže, o kterých si myslí, že pro jeho dítě nejsou vhodné, modulací hlasu „zmírnit“ řádění zlého draka, ... Při společném čtení hraje pozitivní úlohu přítomnost rodiče, svojí blízkostí, objetím, dítěti dodává potřebnou jistotu a sílu nepříjemný okamžik, kdy vlk sní babičku, ... překonat. Tato síla blízkosti plní svoji funkci i při sledování televize, videa apod. Je vhodné, aby rodiče zajistili dětem přístup ke knihám pro ně vhodným a knihy pro dospělé měli uloženy jinde. Stejně by měli postupovat i při výběru televizních programů, videoher.

V knize *Slovník dětského světa* se pod slovem TELEVIZE dovídáme, že televize ochuzuje děti o kontakt s rodiči. Televize ani počítač by neměl být pro děti hlavní zábavou, děti by neměly v jejich přítomnosti trávit většinu dne. Na televizi by se měly děti dívat společně s rodiči, aby nebyly pouze pasivními pozorovateli, aby rodiče mohli dítěti vysvětlit věci, kterým dítě nerozumí. Nemít doma televizi nebo dětem neumožnit přístup k ní by se na druhé straně mohlo stát handicapem pro dítě, protože ve škole by se nemohlo zapojovat do rozhovoru s kamarády, mohlo by se stát terčem posměšků.⁴³

Televizí a počítačem se dítě dostává do virtuálního světa, který vzhledem ke svojí nezralosti nemůže chápat a bez ochranných rodičovských křídel může lehce uvíznout v jejich síti. Ani rodičovská křídla nejsou všemocná. Rodiče mnohdy toto nebezpečí podcení většinou z přesvědčení, že vše mají pod kontrolou. Opak může být pravdou. Dětská neuroložka, MUDr. Andrea Zakoutová, členka týmu *Občanského*

⁴³ ŠPAŇHALOVÁ, Ilona, *Slovník dětského světa aneb Rozumíme si?*, s. 105 – 106.

sdužení Děti v síti, o tom ví své. V bulletinu *Zdravotní pojišťovny ministerstva vnitra ČR* uveřejnila článek, kterým rodiče upozorňuje na nebezpečí vzniku závislostí na počítačových hrách. Nejvíce jsou ohroženy děti mezi osmým až dvanáctým rokem a potom adolescenti mezi patnáctým až osmnáctým rokem. Doporučuje všimnout si, jakou dobu dítě u počítače stráví, zda je ochotno obětovat setkání s kamarády, návštěvy dříve oblíbených kroužků. Bezproblémovým uživatelem počítače je ten, kdo u něj stráví jednu hodinu denně a u všech multimédií (mobil, televize, PC) do tří hodin. Jestliže se délka zvyšuje třikrát a více stává se jedinec problémovým. Sdužení nejde o to bojovat proti počítačům, ale zabránit vzniku závislostí, které s sebou nesou problémy jak psychického, tak sociálního rázu. Rodiče by měli věnovat pozornost tomu, jaké hry dítě hraje. Brutalita her snižuje empatii a citlivost, podporuje agresivní emoce a chování. Deseti- až náctileté děti neumějí rozlišit virtuální a reálný svět, což může být příčinou zvyšování agresivního chování.⁴⁴

Násilím v televizi se zabývá také John Gray. Dle jeho názoru „*mají rodiče na své děti mnohem větší vliv, než televizní pořad*“. Na děti, které jsou přesvědčovány, že jsou špatné a že tresty si zaslouží, má násilí v médiích větší negativní dopad, než u dětí, které nejsou bity a vyrůstají bez pocitu viny. Nelze tedy vinit pouze média z nárůstu násilí ve společnosti.⁴⁵

Popisovala jsem negativní vlivy médií na vývoj dítěte, v následující části bych ráda nastínila problematiku komunikace v rodině, kde mají média silný vliv.

3.4.1 Negativní vlivy médií na komunikaci v rodině

Stojí před námi otázka: „*Jak se negativní vlivy médií odráží v komunikaci rodiny?*“ V situaci, kdy si média začnou podmaňovat jednotlivé členy rodiny, začíná se měnit, omezovat vzájemná komunikace jejích členů. Přestávají mít na sebe čas. Dávají přednost sledování často i nevhodných pořadů v televizi, surfování po internetu, čtení knih, které jsou určeny pouze dané osobě,... Členové rodiny v zajetí „svých“ médií (televize, počítač, mobil, kniha) ztrácejí schopnost vzájemné komunikace s okolím. Uzavírají se do světa médií, do světa virtuálního, který vytváří bariéry mezi „svým klientem“ a jeho okolím. Takto lapení jedinci ztrácejí schopnost citových projevů, schopnost říci si, co je trápí, čeho se bojí. Ztrácejí empatické schopnosti, nejsou schopni vnímat neverbální

⁴⁴ Bulletin Zdravotní pojišťovny Ministerstva vnitra ČR 2013, s. 30 – 32.

⁴⁵ GRAY, John, *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše a děti jsou z nebe*, s. 55.

projevy svých blízkých, nepřijímají signály SOS, které k nim ostatní vysílají. Někdy dokonce jedinci v zajetí svých médií lépe pochopí to, co jim je sděleno pomocí nějakého „pomocníka“ např. telefonu, e-mailu,... než při sdělení tváří tvář, jakoby lidé ztráceli schopnost vnímat projevy komunikace tváří v tvář a neverbálních projevů.

Při studiu literatury k vypracování bakalářské práce jsem měla v rukou i knihu *Krizová intervence*. Původně jsem se domnívala, že z ní nic nepoužiji, ale zaujal mě příklad rozhovoru devítileté dívky s pracovnící linky důvěry. Děvče zůstalo samotné doma, rodiče odešli do kina. Holčička se dívala na video, na pohádku, kde byly obludy a strašidla. Poté se začala sama doma bát. Zavolala na linku důvěry. V rozhovoru, který nebudu popisovat, se podařilo pracovníci linky důvěry dívku uklidnit.⁴⁶

Byla to jen krátká ukázka práce linky důvěry uvedená v knize za jiným účelem. Tento příklad můžeme vidět i pod jiným úhlem pohledu - vlivu médií v rodině. Nechat doma devítileté dítě už dle mého názoru není takový problém, ale rodiče měli s dcerou vybrat, co bude sledovat na videu. Situaci buď podcenili, nebo s dcerou tak často televizi a video nesledují a tady nedokážou odhadnout její reakce. Na druhé straně tato věta patří do kapitoly *Média jako pomoc* – prostřednictvím telefonu děvče vyřešilo svou tíživou situaci, nemusela vyděšená čekat na příchod rodičů.

Telefon, možnosti internetu, komunikace na sociálních sítích překonává vzdálenosti. Nezapomeňme, že promluvit si můžeme přímo, bez komunikačních prostředků. V rodinách to je stále těžší. Pracovní vytíženost rodičů svádí ke snazšímu řešení. Pohádku nečtou oni, ale zprostředkují ji audio nebo video pomocníci. Rodiče se věnují svým povinnostem nebo zájmům, děti jsou sami s technickým zařízením. Později už ani nepovídají rodičům, co vlastně sledovali. Rodiče nekladou otázky, nabývajíce dojmu, že jejich děti jsou spokojené. Je to pravda? Děti mají přece mnoho otázek a hledají odpovědi. Malé děti se snaží atakovat rodiče otázkami, pokud necítí upřímný zájem nebo rodiče odpovědi odkládají: „Počkej chvíli, až ...“, začnou hledat jinde. Představme si slova jako magnety. Magnety, jejichž síla k sobě připoutává věci. V našem případě rodiče a děti. Více slov, více magnetů znamená pevnější spojení, pevnější vazbu. Ve chvíli, kdy se slova začínají vytrácet, magnety slábnou, ztrácí sílu a dochází k odcizení rodičů a dětí.

V životě každé rodiny jsou etapy, kdy spolu mluví více a méně. Malé děti touží po vyprávění rodičů, po tom, aby jim mohly sdělovat svoje dojmy, klást otázky.

⁴⁶ VODÁČKOVÁ, Daniela a kol., *Krizová intervence*, s. 5.

S příchodem puberty do jisté míry ztrácí děti zájem se svěřovat, odhalovat svoje soukromí. Je ovšem důležité, aby děti věděly, že rodiče jsou tu pro ně, jsou připraveni je vždycky vyslechnout, podat pomocnou ruku. Pokud dítě v problémové situaci hledá pomocnou ruku rodiče, mělo by s ní nalézt teplo a lásku, upřímnou snahu pomoci. Pokud dítě nemůže, neumí najít teplou ruku rodiče, sahá po jiné. Ta ale může být chladná, neupřímná, může strhnout do propasti, protože je bez citu.

3.5 Rodiče, děti a média společně

Vědecko-technický pokrok nelze zastavit. Měli bychom si uvědomit, že všechny vynálezy lidského génia se dají využít v zájmu rozvoje lidské společnosti, jejího přírodního i kulturního prostředí. Takový pohled je třeba zaujmout i vůči médiím. Není řešení je ignorovat, odmítat. Dnešní společnost vyjadřuje potřebu žít v souladu s nimi.

Byly, jsou a budou rodiny s komunikačními problémy. Nelze hledat vinu pouze na straně médií, jejichž převratný rozvoj zasahuje do všech oblastí společenského života, proto nemůžeme zavírat oči nad jejich vlivem na rodiny a jejich příslušníky. Pokusím se nastínit, jak bychom v rámci rodiny měli k médiím přistupovat.

Existuje přísloví „zakázané ovoce nejvíc chutná“. Určitě je můžeme aplikovat i v tomto případě. **Nezakazujte** dětem být ve společnosti jakýchkoli médií, prožívat díky nim příjemné chvíle. Mějte **pod kontrolou**, jak dlouho tráví ve společnosti televize, internetu, jak dlouho a s kým telefonuje či smskuje. Zajímejte se o to, jaké filmy sledují, jaké hry hrají, co čtou, jaké stránky si vytvořily na sociálních sítích, s kým tam diskutují. Výhrady rodičů -náctiletých dětí budou pravděpodobně znít: „Copak mě k tomu pustí, copak se mi svěří, když mu to zakážu, půjde ke kamarádovi, ...“. Argumenty pravdivé, ale o něčem vypovídající. V komunikaci mezi dítětem a rodičem již existuje něco nezdravého. I tehdy ještě může všímavý rodič najít dostatek prostředků, jak udržet užívání médií na únosné hranici. Nikdy není pozdě začít, ale čím dříve tím lépe. Je nezbytné vytvořit prostředí vzájemné důvěry, založené na fungující zdravé komunikaci mezi rodiči a dětmi.

John Gray upozorňuje, že mladí potřebují jasně vymezený způsob komunikace s rodiči. Na základě pozitivní komunikace s rodiči si vytváří vlastní žebříček hodnot, které jim pomáhají rodiče udržet. V době, kdy vstupují mladí do kultury násilí, pozitivní komunikace s rodiči může zamezit působení negativních vlivů na dítě a to nejen ze strany médií.⁴⁷

⁴⁷ GRAY, John, *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše a děti jsou z nebe*, s. 199.

Rodiče by měli využívat médií k výchově svých dětí. Není nutné vyhánět děti od televize, když sledují film ne zrovna pro děti určený, pokud nejde o násilí a sex v podobě dětem nevysvětlitelné. S přihlédnutím k věku dítěte, jeho psychické úrovni, rozumovým schopnostem a emocionální vybavenosti, vysvětlovat nevtíravou formou, co je a co není dobré. Děti jsou vnímavé a pamatují si. Reakce rodičů si ukládají do paměti, proto pozor na komentáře rodičů typu: „Jen mu to nandej, vraž mu ještě jednu, ...“. A vulgarismy! Potom se diví: „Kde to dítě vzalo“. Takže nejen vysvětlovat, ale ovládat své chování v přítomnosti dětí. Děti jsou jako houby a nasávají i špatné vzorce chování. Vzdělávací aktivity mohou být také zpříjemněny vhodným počítačovým programem. Pokud úplně nevytěsní rodiče, pokud při vzdělávání svého potomka hraje rodič stále vedoucí úlohu, můžeme opět mluvit o pozitivním využití počítače, internetu a podobně.

Jestliže rodiče mají zájem omezit vliv televize, internetu, ... na svoje děti, je třeba, aby u dětí podporovali rozvoj zdravého životního stylu. Vykročením správným směrem mohou být i volnočasové aktivity.

Volný čas je doba, kdy jedinec nevykonává činnosti spojené s určitou povinností, jde o mimopracovní, mimoškolní aktivity. Volný čas můžeme využít k rozvoji osobních kvalit člověka. S volným časem dětí nejdříve disponují rodiče, což jim dává velký prostor působit na dítě. Později děti realizují svoje zájmy i mimo rodinu. Jde o institucionální zabezpečení zájmové činnosti dětí a mládeže. Adolescenti by měli již umět s volným časem nakládat. Mladí lidé to ale mnohdy neumí. Hodnotové využití volného času souvisí s vzorci chování a prioritami, které si jedinec vytváří v průběhu života.⁴⁸

Volný čas nabízí spoustu prostoru pro rodiče a děti. I do této oblasti proniknou média, nemůžeme se tomu ubránit. Pokud navštívíme kino a pak o filmu hovoříme, sdělujeme si pocity, názory, v ohledu ke komunikaci rodiny můžeme hovořit o vhodně stráveném čase, pokud se kino nestane jedinou společnou aktivitou. Tím, že spolu rodiče a děti tráví volný čas, vyplňují jej sportovními, kulturními i jinými aktivitami, rozvíjí se navzájem. Rodiče působí na svoje děti, děti ovlivňují své rodiče, vytváří se vzájemné pouto, citové vazby na celý život.

⁴⁸ SPOUSTA, Vladimír et al, *Metody a formy výchovy ve volném čase*, s 12 – 13.

3.6 Dílčí shrnutí

Tato kapitola byla zaměřena na vysvětlení pojmu mediální gramotnost, souvislostí mezi socializací jedince a působení médií. Popsala jsem některé pozitivní a negativní aspekty vlivu médií na vývoj jedince i komunikaci v rodině, možnosti přístupu k médiím s ohledem na využití těch pozitiv, které nám nabízejí a eliminace jejich negativního vlivu.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

1.1 Oslovení respondentů

V rámci praktické části bakalářské práce jsem se rozhodla pro dotazníkové šetření. Dotazník je jeden z nejběžnějších nástrojů ke sběru dat. Dotazníková metoda je metodou subjektivní, neboť respondent (zkoumaná osoba) sám ovlivňuje výsledek průzkumu. Jeho odpovědi jsou subjektivně zbarveny.

Cílem mého dotazníkového šetření bylo zjistit:

- a) jaké místo zaujímají média v životě dětí a rodiny a to nejen TV a internet
- b) zda děti tráví s rodiči společný čas (společné čtení, jiné aktivity)
- c) názor rodičů na vliv médií

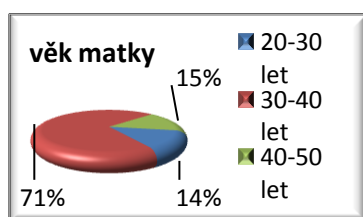
O spolupráci při vyplnění dotazníku jsem oslovila cca 70 respondentů. Vrátilo se mi 66 vyplněných dotazníků. Respondenty jsem oslovovala osobně. Vysvětlila jsem každému, proč jej žádám o vyplnění dotazníku, k jakému účelu data využiji, současně s příslibem, že data zůstanou anonymní. Dotazníky mi respondenti předávali v papírové podobě, ale využívali i možnosti elektronické. Část respondentů byli obchodní zástupci nejmenované firmy, část tvoří zaměstnanci firmy, u níž pracuji i já. Elektronickou formu zaslání využívali především moji kolegové, s kterými jsem před zasláním dotazníku hovořila, a na elektronické podobě jsme se domluvili.

Příloha č. 1 – Dotazník

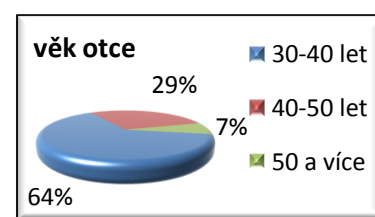
1.2 Analýza jednotlivých otázek

Otázka č. 1

Věk matky, otce

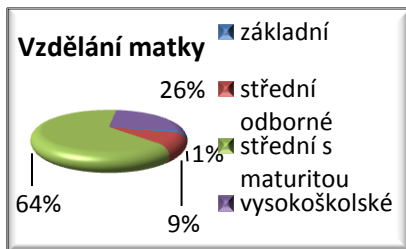
Graf č. 1

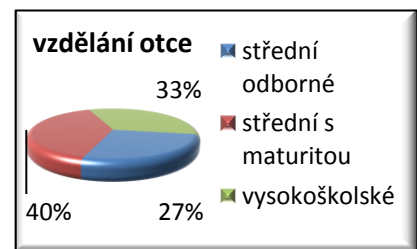
Graf č.2

Otázka č. 2

Vzdělání matky, otce

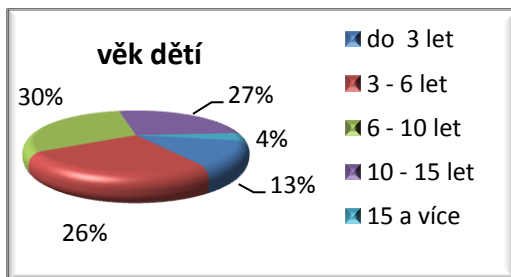
Graf č. 3

Graf č. 4

Otázka č. 3

Uveďte počet dětí v rodině v daném věkovém období

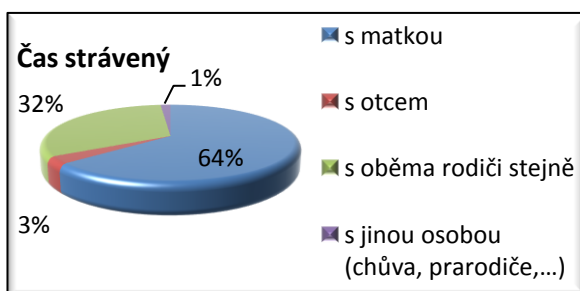

Graf č. 5

Celkový počet dětí je 129.

Otázka č. 4

Děti nejvíce času tráví:

Graf č. 6

Z tohoto grafu vyplývá, že děti tráví nejvíce času v přítomnosti a tedy i péči matek. I když dnešní doba přináší možnost tatínků na rodičovské dovolené, musím se přiznat, že jsem se ještě s takovým tatínkem nesetkala. Jak uvádí Bedrnová, dítě není po narození schopno navazovat více vztahů a matka mu tak postupně vytváří zázemí

potřebné k tomu, aby začalo komunikovat i s ostatními členy rodiny. To, že dítě tráví více času s matkou neznamená, že otec rodiny nezastává důležitou roli. On je ten, který by měl stát po boku matky, být jí oporou. Dobře rozdělené a fungující sociální role v rodině jsou základem pro příznivé výchovné působení v rodině.⁴⁹ Důkazem toho, že tátové si uvědomují svou roli v životě dítěte by mohlo být i to, že v jednom dotazníku jsem u této otázky měla vepsanou poznámku: „ Matka je na rodičovské dovolené“. Jako by se tím tento otec omlouval, že s dítětem tráví méně času.

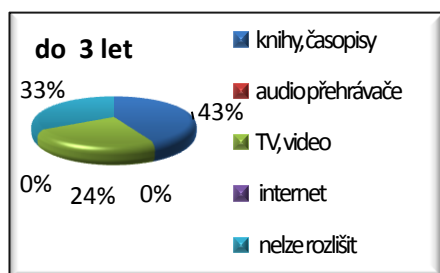
32% mnou dotázaných respondentů odpovědělo, že dítě tráví čas stejně s oběma rodiči. Tady musím podotknout, že jde už o děti starší tří let.

3% procenta respondentů, což v tomto případě jde o dva otce, uvádí, že dítě tráví většinu času s otcem. Jde opět o děti starší 3 let. Není to tedy případ otce na rodičovské dovolené.

Otázka č. 5

Nejoblíbenější médium Vašeho dítěte je:

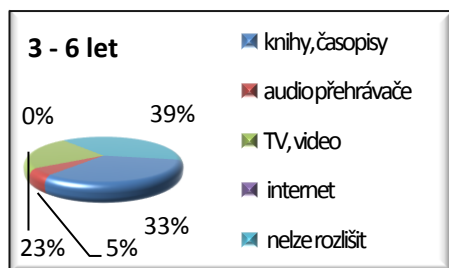
Zde jsem rozdělila výsledky šetření dle věku dítěte.

Graf č. 7

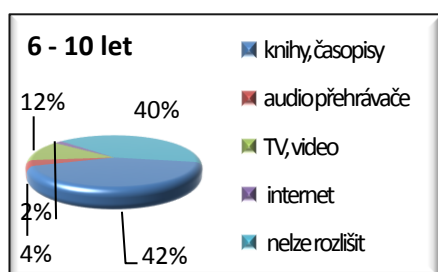
U dětí do tří let rodiče uvádí, že nejoblíbenější médium jejich dítěte jsou knihy a časopisy. Také zajisté proto, že jsou knihy dětem ze strany rodičů předkládány, v čemž vidím pozitivní prvek, neboť je zde předpoklad vzájemné interakce rodiče a dítěte nad knihou. Současně rodiče uvádí, že nelze rozlišit mezi médii. Do určité míry se zde jistě objevuje vliv starších sourozenců. 24% procent oblíbenosti patří televizi a videu. Což ukazuje na fakt, že televize je „společníkem“ rodiny. Nejenže pomocí videa a televize je nahrazováno čtení pohádek, ale je i zvukovou kulisou, jak vyplývá z otázky č. 19.

⁴⁹ BEDRNOVÁ, Eva, *Cesty k lidem*, s. 186.

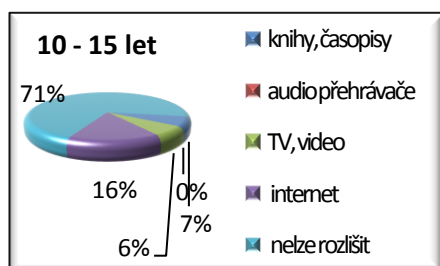
Graf č. 8

U tří až šestiletých dětí se knihy dostávají na druhé místo. Pokud rodiče nevěnují čas společnému čtení, děti, které jsou podstatně samostatnější, co se týká obsluhy televize, videa apod. volí variantu sledování televize, videa, internetu. Rodiče nejvíce uvádí, že nelze rozlišit mezi médii. Výrazné místo zaujímá ale i televize.

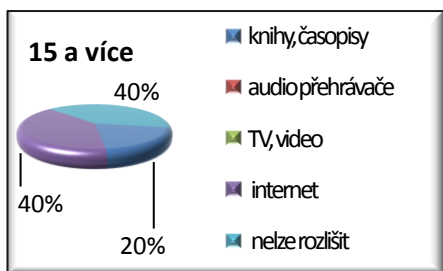
Graf č. 9

V této věkové skupině mírně vzrostl zájem o knihy a časopisy, což může souviset i se zahájením povinné školní docházky. Děti se naučí číst a nepotřebují ke čtení rodiče. Čtení je pro ně novou dovedností, která je baví. Poklesl zájem o televizi a video, více rodiče uvádí, že nelze rozlišit zájem mezi médii. Dá se už předpokládat součinnost s internetem.

Graf č. 10

Rodiče převážně uvádí, že nelze rozlišit zájem mezi médii a objevuje se i samostatně uvedený internet. Zájem pouze o televizi opět klesá. Knihy zaujímají jenom 7% zájmu. Děti této věkové skupiny jsou pohlceni elektronickými médii.

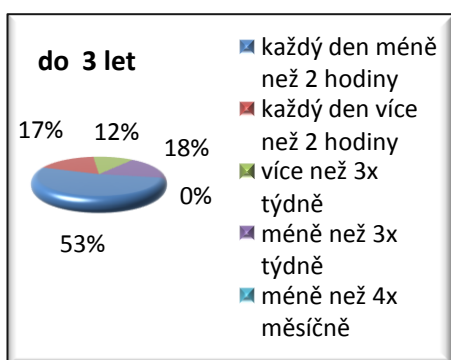
Graf č. 11

Děti této věkové skupiny byly pouhá 4%. Přesto si myslím, že tento graf vypovídá celkem reálně o postavení elektronických médií v životě dnešní mládeže.

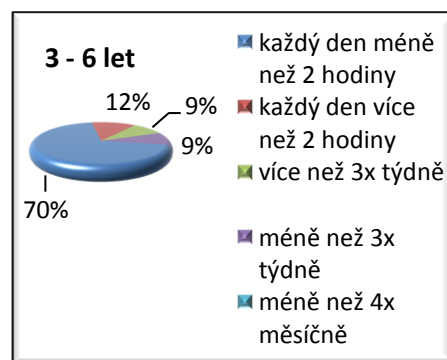
Otázka č. 6

Vaše dítě je ve společnosti TV, audio nebo video přehrávačů, internetu:

Otázku jsem hodnotila opět z pohledu věku dítěte.

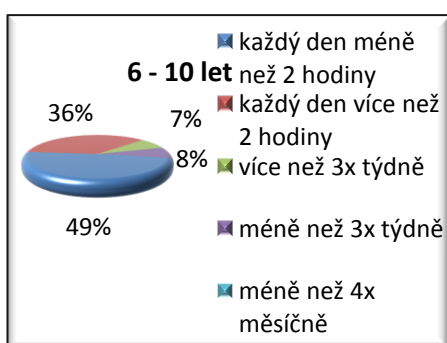

Graf č.12

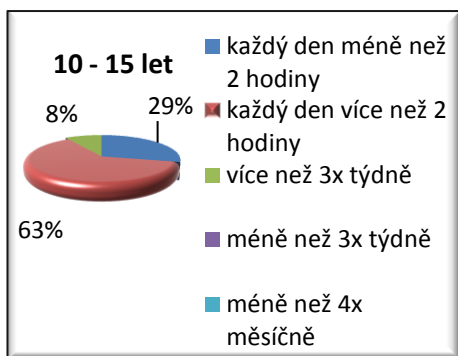

Graf č. 13

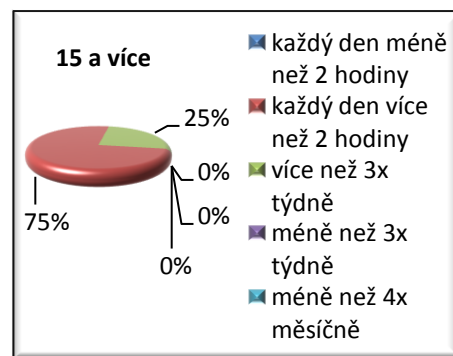
Děti, jak uvádí rodiče, tráví ve společnosti elektronických médií méně než dvě hodiny denně ve více než polovině případech.

Graf č.14

Graf č. 15

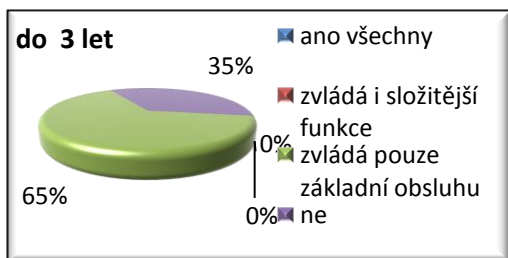

Graf č. 16

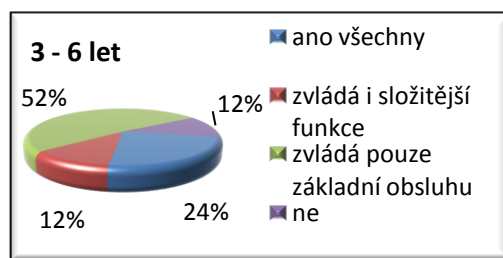
Z grafů je patrné, že již mezi šestým a desátým rokem se zvyšuje počet dětí trávících více než dvě hodiny denně s elektronickým společníkem. Stále je to ale méně než polovina. Po desátém roku dítěte se situace obrací. Děti začínají trávit v elektronické společnosti stále více času.

Otázka č. 7

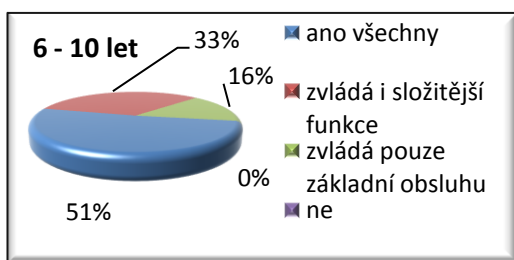
Umí děti samostatně obsluhovat audio přehrávače, TV, video, internet?

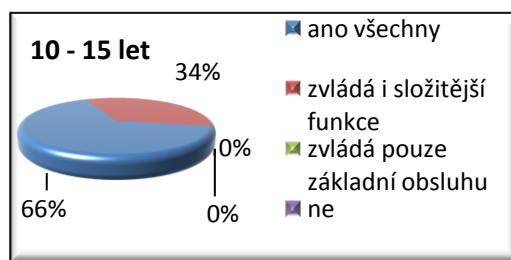
Graf č. 17

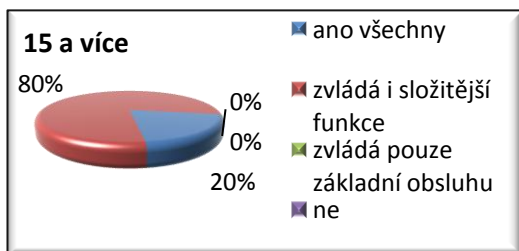
Graf č. 18

Graf č. 19

Graf č. 20

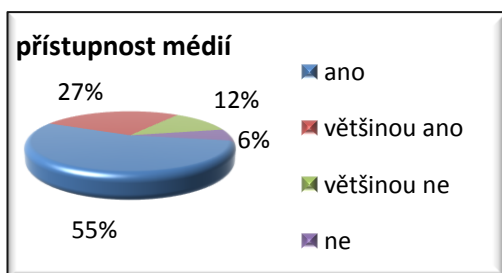

Graf č. 21

U dětí do tří let rodiče uvedli v 35 %, že neumí obsluhovat elektroniku v jejich domácnosti. U tří až šesti letých dětí jde o již jen 12 % dětí. Poté můžeme vysledovat stoupající schopnosti dětí v oblasti manipulaci s elektronikou.

Otázka č. 8

Jsou dětem média ve Vaší domácnosti volně přístupná?

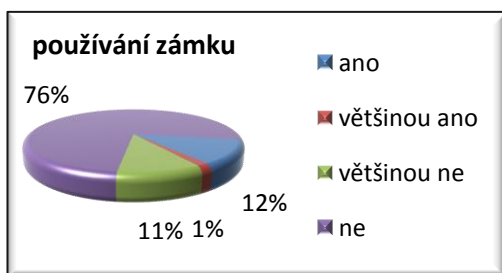

Graf č. 22

V předchozí otázce bylo ukázáno, že děti od útlého věku umí obsluhovat elektronické přístroje. Zde rodiče potvrzují, že elektronika je dětem přístupná zcela nebo většinou přístupná. Pouze 18 % rodičů uvádí opak. I toto koresponduje s oblíbeností médií. Děti je umí obsluhovat a jsou jim přístupná.

Otázka č. 9

Používáte zámek TV, internetu či jinou metodu, abyste zamezili dětem přístup?

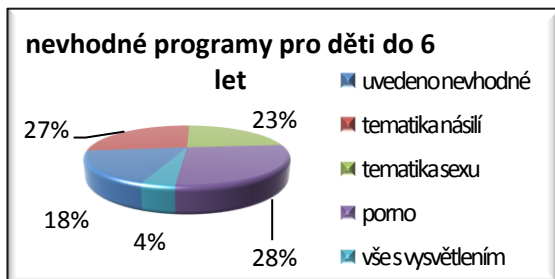

Graf č. 23

Zde vidím návaznost na předchozí otázku. 18 % rodičů se snaží zamezit volný přístup dětí k médiím. 13 % rodičů k zamezení přístupu k nevhodným pořadům užívá zámku, čili možnosti zablokování nevhodných kanálů nebo televizních programů. V jednom z dotazníků jsem měla vepsanou poznámku, že zatím možnosti zámku nevyužívají, děti jsou malé a neovládají televizi a počítač, do budoucna s tím ale počítají.

Otázka č. 10

Co považujete za nevhodný program pro dítě do 6 let? (můžete uvést i více odpovědí)?

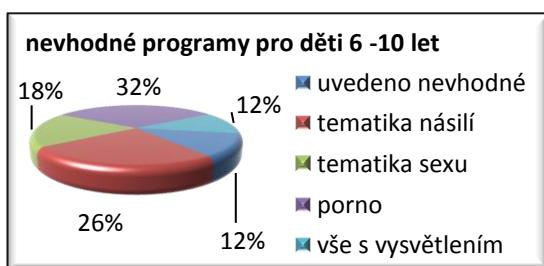

Graf č. 24

Přesto, že jsou média dětem z 82 % volně nebo téměř volně přístupná, rodiče si uvědomují, které programy jsou pro vývoj jejich dítěte nevhodné. Měli možnost uvést více možností. Jak vidíme, pouze 4 % rodičů uvedla, že by mohli děti sledovat vše, pokud jim to bude vysvětleno. I u těchto 4 % se současně s označením odpovědi „možno sledovat vše s vysvětlením“ objevilo i zamítnutí sledování porno pořadů.

Otázka č. 11

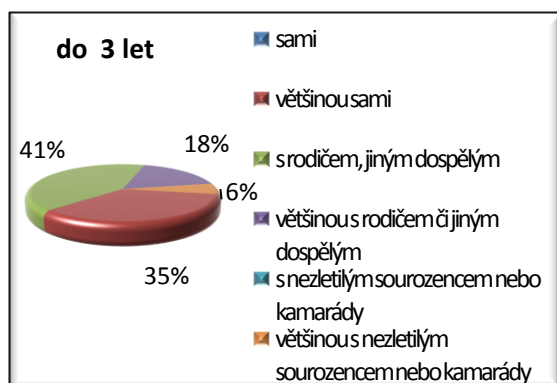
Co považujete za nevhodný program pro dítě od 6 do 10 let? (můžete uvést i více odpovědí)?

Graf č. 25

U dětí této věkové skupiny se mírně zvyšuje tolerance rodičů k programům s tematikou sexu. 12 % rodičů připouští možnost, že děti mohou sledovat vše, pokud jim to bude vysvětleno. I zde se tato možnost prolínala s možností druhých odpovědí. Z čehož by se dala dovodit odpovědnost rodičů při výběru programů pro děti.

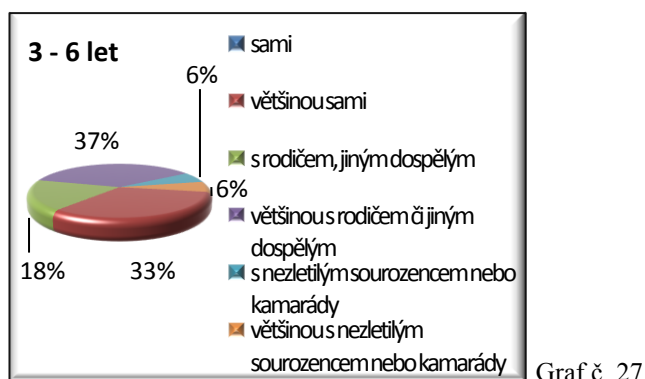
Otázka č. 12

S kým Vaše dítě tráví čas u TV, videa, internetu?

Graf č. 26

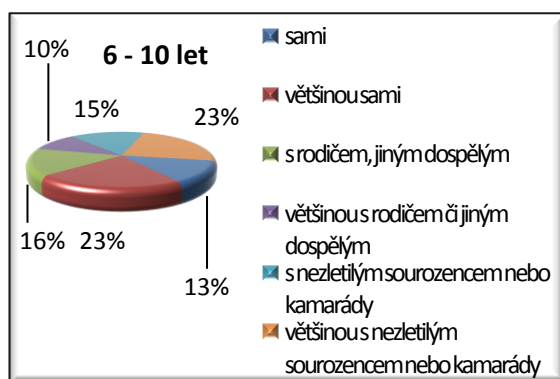
Děti do tří let tráví čas ve společnosti elektronických médií nejvíce s rodiči nebo jiným dospělým. To vytváří předpoklad k vzájemné interakci rodiče a dítěte, která vytváří široký prostor v oblasti působení na dítě a jeho všestranný rozvoj. Rodiče mohou pomoci dětem pochopit, co jim není jasné, mohou včas zareagovat, pokud vidí, že dítě prožívá nepříjemné pocity, bojí se. Z tohoto důvodu se mi jeví procento doby, kterou stráví dítě většinou samo při sledování televize, videa, ... vysoké. Dítě v tomto věku má málo zkušeností, dle mého názoru je vystavováno zbytečně nebezpečí strachu z neznámého.

Přítomnost strašících sourozenců může mít na dítě pozitivní vliv. Učí se například přizpůsobovat se požadavkům druhých, musí se domluvit, který program budou sledovat, učí se prosazovat a současně tolerovat druhé.

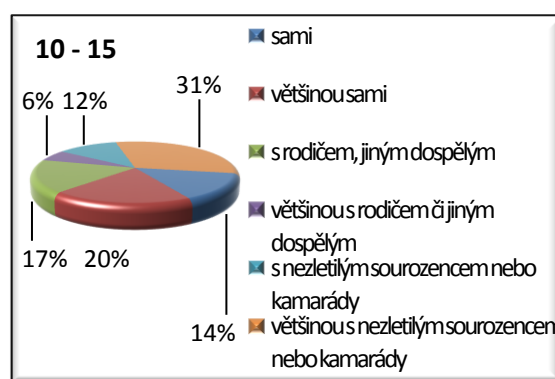

Graf č. 27

U dětí do šesti let se mírně zvyšuje podíl přítomnosti sourozenců nebo kamarádů na úkor přítomnosti rodiče, kteří tímto přicházejí nejen o společně prožité chvílky, ale i o možnost na dítě působit. Přítomnost rodičů je nahrazována také jinou dospělou osobou, je zde předpoklad, že jsou to prarodiče a další příbuzní.

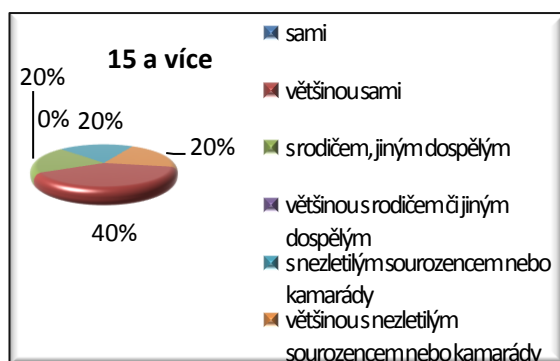

Graf č.28

Graf č. 29

Od šesti let se snižuje procento, kdy tráví děti čas ve společnosti elektronických médií většinou sami, i když rodiče uvádí, že děti tento čas tráví také sami. Méně času tráví děti s rodiči nebo jiným dospělým, dávají přednost sourozencům a kamarádům. Zde by měli rodiče začít být ostražití. Z grafu č. 14 (otázka č. 6) víme, že po desátém roce tráví 63 % dětí v elektronické společnosti více než dvě hodiny denně, děti umí dobře ovládat média a rodiče by mohli přehlédnout, že jejich dítě začíná žít ve virtuálním světě. Jaké to představuje nebezpečí pro jejich další vývoj jsem uváděla v kapitole 3.4 *Negativní vlivy médií*.

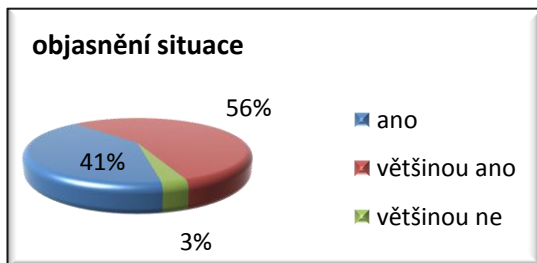

Graf. č. 30

U dětí nad patnáct let vidí rodiče svoji přítomnost z 20 %. Dalo by se uvažovat, že v tomto případě jde o sledování televize, videa společně s rodiči na základě společného zájmu např. sportovní pořady, určité typy filmů. Již výše jsem uváděla, že dětí nad patnáct let bylo pouze 4 %. I přesto si myslím, že graf odráží skutečnost. Starší děti méně komunikují s rodiči, dávají přednost kamarádům nebo se uzavírají do virtuálního světa.

Otázka č. 13

Snažíte se objasnit dětem situace, které jim přinesla média a ve kterých se neorientují?

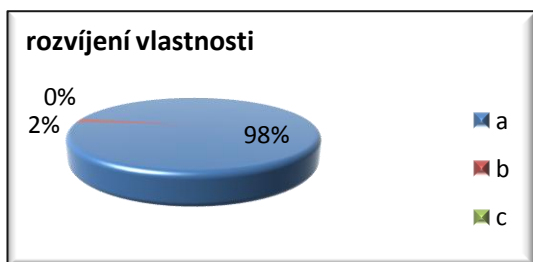

Graf č. 31

Z výše uvedených grafů (č. 26 – 31) dovozují, že rodiče se snaží objasňovat dětem svět, který poznávají prostřednictvím médií hlavně v mladším věku, čím jsou děti starší, tím méně s nimi tráví času a tedy i příležitostí k vysvětlování mají méně.

Otázka č. 14

Které vlastnosti podle Vás je třeba u dětí rozvíjet?

Graf č. 32

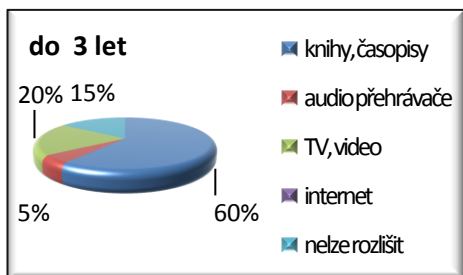
- Kladný vztah k rodičům a ostatním členům rodiny, sobě samému, kamarádům, přírodě živé i neživé, ohleduplnost, toleranci, schopnost pomoci, schopnost uspokojit svoje potřeby.
- Kladný vztah k rodičům a ostatním členům rodiny, sobě samému, chránit svoje věci, schopnost uspokojit svoje potřeby
- Schopnost prosadit se mezi ostatními, uspokojovat především svoje potřeby, chránit svoje věci.

Z výčtu vlastností rodiče vybrali tu skupinu, kde byly uvedeny vlastnosti, které patří osobám citlivým, vnímavým ke svému okolí i sobě, empatickým. Mohli bychom si

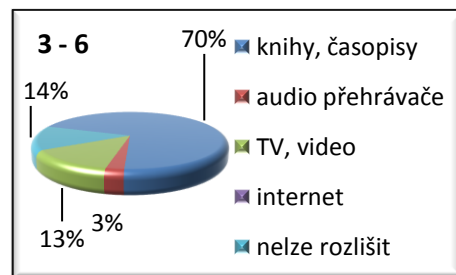
všichni přát, aby takových osobností bylo mezi námi stále více. Bylo by dobré, kdyby se rodičům výchova v tomto směru dařila.

Otázka č. 15

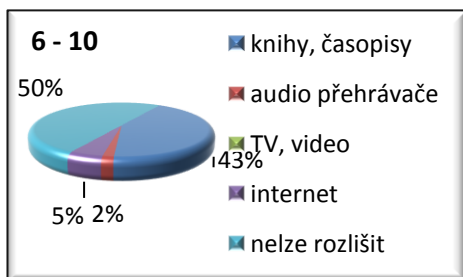
Která média využíváte nejvíce k rozvoji osobnosti dítěte?

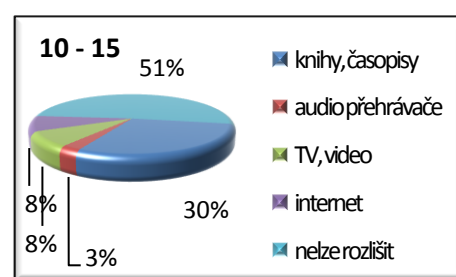
Graf č. 33

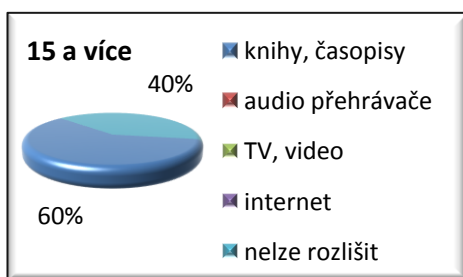
Graf č. 34

Graf č. 35

Graf č. 36

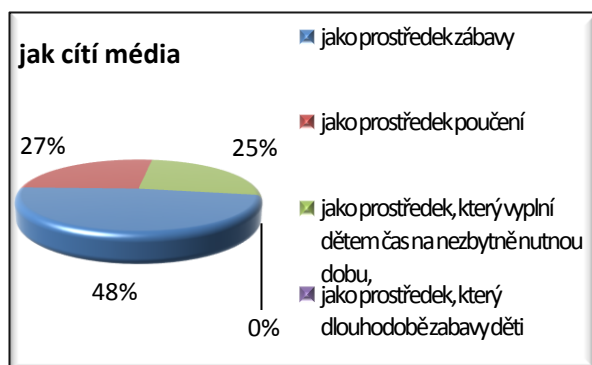

Graf č. 37

Do šesti let dítěte rodiče využívají hlavně knihy a časopisy. U šesti až patnáctiletých dětí rodiče uvádí cca z 50 %, že nelze mezi médii rozhodnout, ale přesto zaujímají knihy v očích rodičů výrazné místo nositele poznání a rozvoje osobnosti. U dětí starších patnácti let staví rodiče význam knih na první místo. Možná i z toho důvodu, že mezi knihy řadí učebnice a význam vzdělání jejich potomků v této životní etapě vzrůstá.

Nyní uvedu otázku č. 18 a 19, která svým výsledkem podtrhuje výsledky otázky č. 15

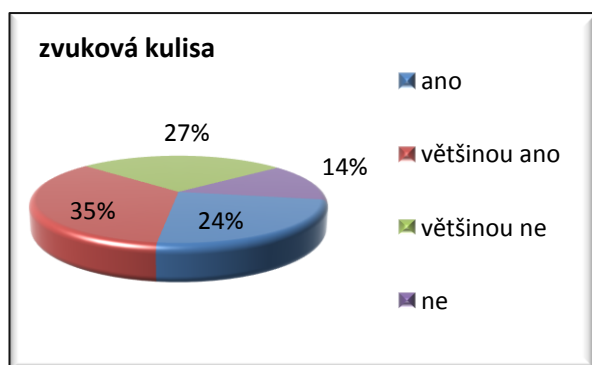
Otázka č. 18

Přítomnost elektronických médií v domácnosti cítím:

Graf č. 38

Rodiče jasně vyjádřili, že elektronická média považují pouze z 27 % jako prostředek poučení, vidí v nich pouze prostředek zábavy a možnosti vyplnění času, který nemohou dětem věnovat.

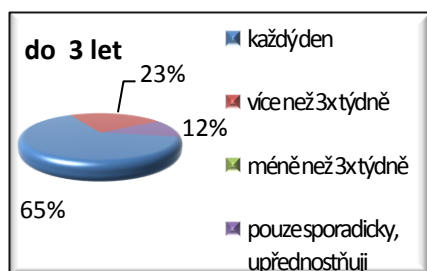
Otázka č. 19

Využíváte rádio, TV jako zvukovou kulisu?

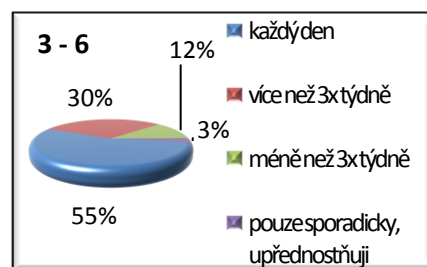
Graf č. 39

I v této odpovědi potvrdili rodiče postavení elektronických médií jako prostředku, který vyplňuje řekněme prázdný prostor. Nesmíme ovšem podceňovat schopnosti dětí. Zatím co dospělí jsou schopni většinou vnímat jeden či dva podněty, děti „mají uši všude“. Pustit jim pohádku a řešit v jejich blízkosti problémy, které nejsou určeny dětem, není vhodné. Děti vnímají a brzy pochopí, že jde o nějaký problém a pokud si neumí vyslechnuté informace vysvětlit, trápí se a rodiče ani neví proč.

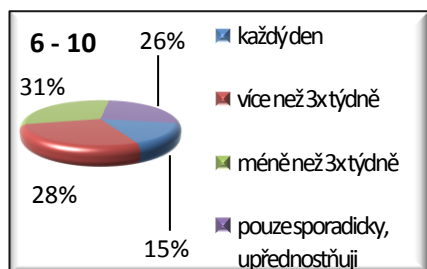
Otázka č. 16

Čtete nebo vyprávíte dětem pohádky?

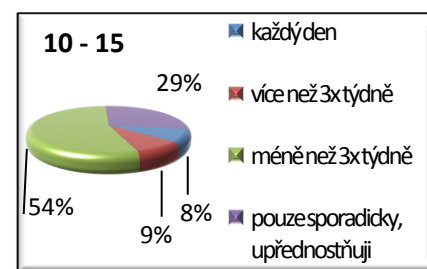
Graf č. 40

Graf č. 41

Graf č. 42

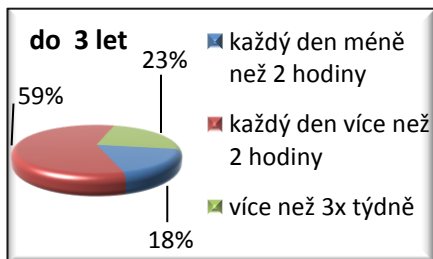
Graf č. 43

Z grafů je patrné, že čtení pohádek každý den je prioritní pro rodiče dětí do tří let. Každodenní čtení se s postupujícím věkem dítěte mění na čtení více nebo méně než třikrát týdně. Čtení probíhá i u dětí mezi desátým až patnáctým rokem, ovšem u 54 % uvádí rodiče čtení méně než třikrát týdně.

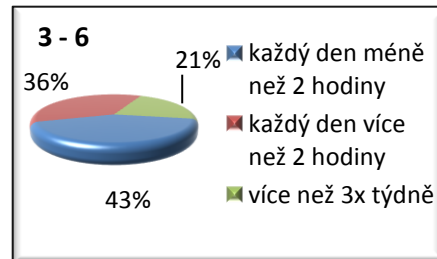
Rodiče čtení nahrazují elektronickou reprodukcí, ale v žádném případě nebyla překročena hranice 30 %.

Čtení pohádek je důležitou formou interakce rodičů a dětí. Nejde pouze o verbální komunikaci. Důležitá je i neverbální forma komunikace, která čtení pohádek provází, ale především součinnost subjektů tedy dítěte a rodiče. Audio přehrávače poskytují dětem slovní reprodukci pohádky, příběhu, byť na vysoké umělecké úrovni. Video reprodukční technika (video, TV, PC) umožňují sledovat i neverbální projevy herců, přinášejí estetické zážitky (princezny mají hezké šaty, král je velký a silný,...). Reprodukovaná pohádka plyne a plyne. Pokud rodiče pohádku čtou či vypráví, mohou kdykoli vyprávění přerušit, zapojit dítě do děje. Navíc je důležitá emocionální složka. Dítě se může přitulit, cítit blízkost rodiče, mít jej v té chvíli jen pro sebe. Prostě žádný elektronický přístroj nepohladí, neutěší. Navíc společné čtení a zapojování dítěte do vyprávění napomáhá rozvoji jeho komunikačních dovedností a tolik potřebné vzájemné důvěry.

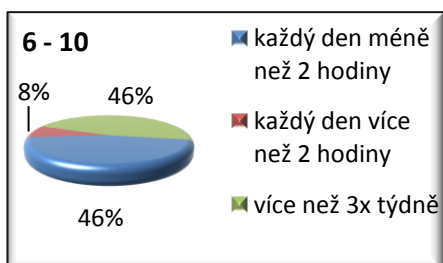
Otázka č. 17

Čas na popovídání si s dětmi o jejich starostech a radostech, na společné aktivity bez využití TV, video, audio, internetu si najde alespoň jeden z rodičů?

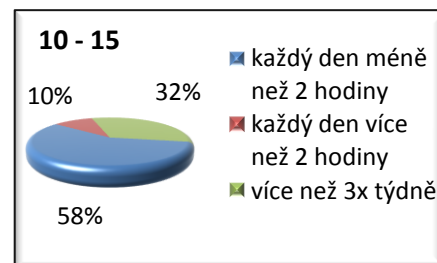
Graf č. 44

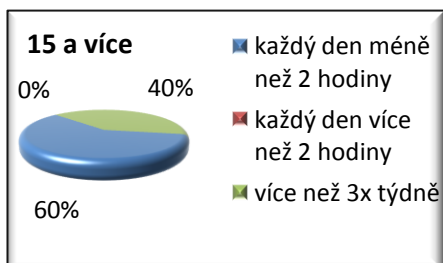
Graf č. 45

Graf č. 46

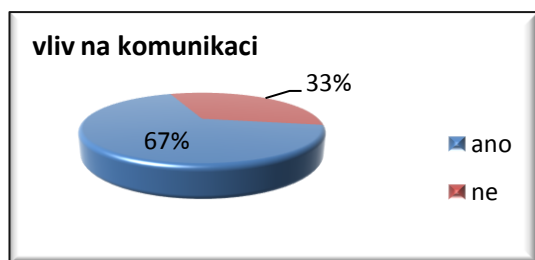
Graf č. 47

Graf č. 48

U těchto respondentů je patrná každodenní komunikace a interakce s dítětem, jejíž intezita se opět odvíjí od věku dítěte, jak je patrné z grafů. Nikdo z respondentů nevyužil možnost odpovědi - **d**) méně než třikrát týdně a **e**) méně než čtyřikrát měsíčně, což cítím jako pozitivní aspekt.

Otázka č. 20

Mohou média negativně ovlivnit rozvoj vztahů mezi rodinnými příslušníky?

Graf č. 49

Odpovědi „ano“ dali rodiče najevo, že si jsou vědomi manipulačních schopností médií a jejich negativních účinků.

1.3 Shrnutí dotazníkového šetření**a) Jaké místo zaujímají média v životě dětí a rodiny a to nejen TV a internet**

Situaci přibližují odpovědi na otázky:

- 1) *Nejoblíbenější médium Vašeho dítěte je (č. 5)*
- 2) *Vaše dítě je ve společnosti TV, audio nebo video přehrávačů, internetu (č. 6)*
- 3) *Umí děti samostatně obsluhovat audio přehrávače, TV, video, internet (č. 7)*

Média provází dítě prakticky od narození. Knihy a časopisy nejsou sice zcela vytlačeny, ale čím je dítě starší, zaujímají elektronická média v jejich životě významnější místo. Schopnost dětí ovládat samostatně média je činní méně závislémi na rodičích, což může být jednou z příčin postupného vzájemného odcizování se, vedoucího až k bytí vedle sebe a ne žití spolu, neschopnosti vzájemně si sdělovat informace, mít potřebu se svěřovat, hledat pomoc v rodině. Aby se vzájemné „soužití“ s elektronickými médii nevymklo kontrole, a bylo pro rodinu pomocným tmelícím prvkem, je třeba obezřetnosti ze strany rodičů. S tím souvisí i doba, kterou rodiče se svými dětmi stráví a jakou mají společné chvíle hodnotu.

b) Zda děti tráví s rodiči společný čas (společné čtení, vykládání)

Situaci přibližují odpovědi na otázky:

- 1) *Děti nejvíce času tráví (č. 4)*

- 2) *S kým Vaše dítě tráví čas u TV, videa, internetu (č. 12)*
- 3) *Čtete nebo vyprávíte dětem pohádky (č. 16)*
- 4) *Čas na popovídání si s dětmi o jejich radostech a starostech, na společné aktivity, bez využití video, audio, internetu si najde alespoň jeden z rodičů (č. 17)*

Z hlediska komunikace v rodině je důležitá hodnota času, který spolu rodiče a děti prožijí. Z dotazníkového šetření vyplývá, že rodiče mají dostatek příležitostí s dětmi komunikovat a to jak v přítomnosti médií, tak bez nich. Rodiče jen musí tento čas vhodně využít, jak jsem uváděla v kapitole 3.5 *Rodiče, děti a média společně*.

c) Názor rodičů na vliv médií

Situaci přibližují odpovědi na otázky:

- 1) *Jsou dětem média ve Vaší domácnosti volně přístupná (č. 8)*
- 2) *Co považujete za nevhodný program pro dítě do 6 let (č. 10)*
- 3) *Co považujete za nevhodný program pro dítě od 6 do 10 let (č. 11)*
- 4) *Snažíte se objasnit dětem situace, které jim přinesla média a ve kterých se neorientují (č. 13)*
- 5) *Která média využíváte nejvíce k rozvoji osobnosti dítěte (č. 15)*
- 6) *Přítomnost elektronických médií v domácnosti cítím (č. 18)*
- 7) *Využíváte rádio, TV jako zvukovou kulisu (č. 19)*
- 8) *Mohou médi negativně ovlivnit rozvoj vztahů mezi rodinnými příslušníky (č. 20)*

Rodiče si uvědomují, kde by média mohla ohrozit zdravý vývoj dítěte. Využívají metody vysvětlování situací, ve kterých se děti neorientují a které by tak mohly komplikovat vývoj dítě a jeho socializaci. Na druhé straně z dotazníkového šetření vyplývá, že podceňují možnost využití elektronických médi pro rozvoj dítěte, elektronická média vidí stále spíš jako prostředek zábavy a kulisy při jiných aktivitách.

ZÁVĚR

Média jsou součástí moderního života. Jejich vznik a vývoj byl spojován s potřebou uchovávat a předávat informace, zkracovat vzdálenosti mezi lidmi. V práci jsem uváděla, že každá věc má svůj rub i líc. Na jedné straně stojí ti, kteří chtějí stále nové možnosti médií využít ve prospěch společnosti i jednotlivců, na té druhé ti, jež upřednostňují svoje zájmy nad zájmy ostatních za každou cenu, bez ohledu na důsledky.

Nelze říct, že média jsou příčinou nezdravé komunikace v rodině, ale v žádném případě se jejich negativní vlivy nesmí podceňovat. V historii lidstva bychom mohli nalézt mnoho příkladů rodin a celých rodů, znesvářených, bezohledně se chovajících rodičů a dětí, sourozenců. Vzájemné odcizování se, narušení komunikace není jen důsledkem negativního vlivu médií. Příčiny musíme hledat i jinde. Tam kde dostanou moderní média prostor zaujmout „vedoucí“ postavení, kde se stanou pány, není vina médií, že jim jedinec podléhá. Jde o selhání jedince, jeho okolí i společnosti. Jakékoli médium je pouze nástrojem v rukou lidské bytosti. Podle toho, jaké ruce nástrojem vládnou, jaké hodnoty, jaké priority vyznává ten, jehož jsou ruce, na nás média působí. Pak také závisí na tom, do jaké míry je společnost a jedinec odolný, jak jsou schopni zvládnout nápor médií, zda si umí vybrat vhodná média.

Tak jak se každý musí učit prvním krůčkům, aby mohl začít objevovat a dobývat svět, musí se krůček po krůčku, krok za krokem seznamovat s mediální světem. Mediální výchova by se měla stát nedílnou součástí výchovy a vzdělání jedince, aby se již od dětství seznamoval se světem médií, jeho pozitivními i negativními stránkami. Aby se média stala součástí zdravé komunikace nejen v rodinách, ale i celé společnosti. V tomto směru stojí před sociální pedagogikou nelehký úkol.

Slyšela jsem zajímavé přísloví: „*Chceme-li vidět duhu, musí pršet*“.

Představíme-li si duhu jako most spojující lidi, pak dešť jsou slova, která vytváří věty, jež staví most. Přejme si tedy dostatek deště, aby bylo dostatek mostů, které budou spojovat lidi, aby nikdo nezůstal osamělý, bez pomoci, zoufalý. Bude-li dostatek mostů v rodině, která je základem společnosti, bude společnost silná a odolná. Snažme se tedy vytvořit pevné základy pro fungující společnost. Ta se potom bude moci stát oporou pro jedince, kterým se mosty v rodině začnou bořit.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ALLEN, K., Eileen., MAROTZ, R., Lyn., *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-055-0.
2. BEDRNOVÁ, Eva, *Cesty k lidem*. Praha: Horizont, 1990, AA 12,11 – VA 13,75 40 – 003 – 90.
3. BULISOVÁ, Jiřina, vedoucí projektu, *Ottova všeobecná encyklopedie*. 1. vydání, Praha: Ottovo vydavatelství, s.r.o., 2003, ISBN 80-17181-938.
4. DeVITO, A. Joseph, *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, ISBN 978-80-247-2018-0.
5. DeFLUR, L., Melvin, BALLOVÁ-ROKEACHOVÁ, J., Sandra, *Teorie masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1996, ISBN 80-7184-099-8.
6. ERNEKER, Jaroslav, *Sociální komunikace ve veřejné správě*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2008, ISBN 978-80-86708-66-9.
7. GRAY, John., *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše a děti jsou z nebe*. Praha: Práh, 2000, ISBN 80-7252-031-8.
8. JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, *Média a společnost*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-287-4.
9. KOHOUT, Jaroslav, *Rétorika umění mluvit a jednat s lidmi*. 1995, ISBN 80-85603-92-6.
10. KOHOUTEK, Rudolf, *Základy psychologie osobnosti*. Brno: CERM, s.r.o., 2000, ISBN 30-7204-156-8.
11. KRAUS, Blahoslav, SÝKORA, Petr, *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS, 2009.
12. MAREŠ, Jiří, KŘIVOHLAVÝ Jaro, *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, ISBN 80-04-21854-7.
13. McLUHAN, Herbert, Marshall, *Člověk, média a elektronická kultura, výbor z díla*. Brno: Jota, 2000, ISBN 80-7217-128-3.
14. McLUHAN, Herbert, Marshall, *Jak rozumět médiím*. Praha: Mladá fronta, a.s.. 2011, ISBN 798-80-204-2409-9.
15. PIAGET, Jean, INHELDEROVÁ Bärbal, *Psychologie dítěte*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970.
16. SPOUSTA, Vladimír et al., *Metody a formy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, ISBN 80-210-1275-7.

17. ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, *Slovník dětského světa aneb rozumíme si?*. Praha: Mladá fronta, 2006, ISBN 80-204-1513-0.
18. VÍZDAL, František., *Sociální psychologie I. Brno: IMS, 2010.*
19. VODÁČKOVÁ, Daniela a kol., *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-342-0.
20. VYBÍRAL, Zbyněk, *Co, čím, jak a s kým komunikujeme?*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999, ISBN 80-7041-123-6.
21. VYBÍRAL, Zbyněk, *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7178-998-4.
22. KRONIKA TECHNIKY, první české vydání. Praha: Fortuna Print, spol. s.r.o., 1993.

Jiné zdroje

1. Bulletin Zdravotní pojišťovny ministerstva vnitra ČR 2013, vydala ZP MV.

Internetové zdroje

1. Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. [cit. 2013-2-20]. Česká verze. Dostupná z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Telegrafie>>.
2. Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. [cit. 2013-2-20]. Česká verze. Dostupná z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Telefon>>.
3. Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. [cit. 2013-2-20]. Česká verze. Dostupná z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Po%C4%8D%C3%ADta%C4%8D>>.
4. Celé Česko čte dětem: [online]. [cit. 2013-3-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.celeceskoctedetem.cz/cz/menu/7/o-nas/>>.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1. Takové byly

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 Věk matky

Graf č. 2 Věk otce

Graf č. 3 Vzdělání matky

Graf č. 4 Vzdělání otce

Graf č. 5 Věk dětí

Graf č. 6 Čas strávený

Nejoblíbenější médium dítěte:

- Graf č. 7 do 3 let
- Graf č. 8 3 – 6 let
- Graf č. 9 6 – 10 let
- Graf č. 10 10 -15 let
- Graf č. 11 15 a více

Dítě ve společnosti TV, ...:

- Graf č. 12 do 3 let
- Graf č. 13 3 – 6 let
- Graf č. 14 6 – 10 let
- Graf č. 15 10 – 15 let
- Graf č. 16 15 a více

Umi dítě obsluhovat média:

- Graf č. 17 do 3 let
- Graf č. 18 3 – 6 let
- Graf č. 19 6 – 10 let
- Graf č. 20 10 – 15 let
- Graf č. 21 15 a více

Graf č. 22 Přístupnost médií

Graf č. 23 Používání zámku

Graf č. 24 Nevhodné programy pro děti do 6 let

Graf č. 25 Nevhodné programy pro děti od 6 do 10 let

Dítě tráví čas u TV s:

- Graf č. 26 do 3 let
- Graf č. 27 3 – 6 let
- Graf č. 28 6 – 10 let
- Graf č. 29 10 – 15 let

- Graf č. 30 15 a více

Graf č. 31 Objasnění situace

Graf č. 32 Které vlastnosti je třeba rozvíjet

Média k rozvoji osobnosti dítěte:

- Graf č. 33 do 3 let
- Graf č. 34 3 – 6 let
- Graf č. 35 6 – 10 let
- Graf č. 36 10 – 15 let
- Graf č. 37 15 a více

Graf č. 38 Jak cítí média

Graf č. 39 Zvuková kulisa

Čtete dětem pohádky:

- Graf č. 40 do 3 let
- Graf č. 41 3 – 6 let
- Graf č. 42 6 – 10 let
- Graf č. 43 10 – 15 let

Společné aktivity bez využití TV:

- Graf č. 44 do 3 let
- Graf č. 45 3 – 6 let
- Graf č. 46 6 – 10 let
- Graf č. 47 10 – 15 let
- Graf č. 48 15 a více

Graf č. 49 Vliv na komunikaci

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – dotazník

1. Věk matky

a) 20-30 let

b) 30-40 let

c) 40-50 let

otce

a) 20-30 let

b) 30-40 let

c) 40-50 let

d) 50 a více

2. Vzdělání matky

a) základní

b) střední odborné

c) střední s maturitou

d) vysokoškolské

otce

a) základní

b) střední odborné

c) střední s maturitou

d) vysokoškolské

3. Uveďte počet dětí v rodině v daném věkovém období

a) do 3 let

d) 10-15 let

b) 3-6- let

e) 15 a více

c) 6-10 let

4. Děti nejvíce času tráví

a) s matkou

b) s otcem

c) s oběma rodiči stejně

d) s jinou osobou (chůva, prarodiče,...)

5. Nejoblíbenější médium Vašeho dítěte je:

a) knihy, časopisy

b) audio přehrávače

c) TV, video

d) internet

e) nelze rozlišit mezi TV, internetem, knihami, časopisy

6. Vaše dítě je ve společnosti TV, audio nebo video přehrávačů, internetu

a) každý den méně než 2 hodiny

b) každý den více než 2 hodiny

c) více než 3x týdně

d) méně než 3x týdně

e) méně než 4x měsíčně

7. Umí děti samostatně obsluhovat audio přehrávače, TV, video, internet

a) ano všechny

b) zvládá i složitější funkce

c) zvládá pouze základní obsluhu

d) ne

8. Jsou dětem média ve Vaší domácnosti volně přístupná

a) ano

b) většinou ano

c) většinou ne

d) ne

9. Používáte zámek TV, internetu či jinou metodu, abyste zamezili dětem přístup k programům, pro ně nevhodným

a) ano

b) většinou ano

c) většinou ne

d) ne

10. Co považujete za nevhodný program pro dítě do 6 let (můžete uvést i více odpovědí)

a) programy, u kterých je to uvedeno (např. vhodné pro děti od ...)

b) programy, s tematikou násilí

c) programy, s tematikou sexu

d) porno

e) může sledovat vše, pokud mu jsou určité situace vysvětleny přiměřeně jeho věku,

kromě porna a brutálního násilí

11. Co považujete za nevhodný program pro dítě od 6 do 10 let (můžete uvést i více odpovědí)

a) programy, u kterých je to uvedeno (např. vhodné pro děti od)

b) programy, s tématikou násilí

c) programy, s tematikou sexu

d) porno

e) může sledovat vše, pokud mu jsou určité situace vysvětleny přiměřeně jeho věku

12. S kým Vaše dítě tráví čas u TV, videa, internetu

a) sami

b) většinou sami

c) s rodičem, jiným dospělým

d) většinou s rodičem či jiným dospělým

e) s nezletilým sourozencem nebo kamarády

f) většinou s nezletilým sourozencem nebo kamarády

13. Snažíte se objasnit dětem situace, které jim přinesla média a ve kterých se neorientují

a) ano

c) většinou ne

b) většinou ano

d) ne

14. Které vlastnosti podle Vás je třeba u dětí rozvíjet

a) kladný vztah k rodičům a ostatním členům rodiny, sobě samému, kamarádům, přírodě živé

i neživé, ohleduplnost, toleranci, schopnost pomoci, schopnost uspokojit svoje potřeby

b) kladný vztah k rodičům a ostatním členům rodiny, sobě samému,

chránit svoje věci, schopnost uspokojit svoje potřeby

c) schopnost prosadit se mezi ostatními, uspokojovat především svoje potřeby,

chránit svoje věci

15. Která média využíváte nejvíce k rozvoji osobnosti dítěte

a) knihy, časopisy

b) audio přehrávače

c) TV, video

d) internet

f) nelze rozlišit mezi TV, internetem, knihami, časopisy

e) žádné

16. Čtete nebo vyprávíte dětem pohádky

a) každý den

b) více než 3x týdně

c) méně než 3x týdně

d) pouze sporadicky, z nedostatku času upřednostňuji pohádky na CD, DVD, ...

17. Čas na popovídání si s dětmi o jejich starostech a radostech, na společné aktivity bez využití TV, video, audio, internetu si najde alespoň jeden z rodičů,

a) každý den méně než 2 hodiny	☐	d) méně než 3x týdně	☐
b) každý den více než 2 hodiny	☐	e) méně než 4x měsíčně	☐
c) více než 3x týdně	☐		

18. Přítomnost elektronických médií v domácnosti cítím

a) jako prostředek zábavy	☐
b) jako prostředek poučení	☐
c) jako prostředek, který vyplní dětem čas na nezbytně nutnou dobu, kterou jim nemohou rodiče věnovat	☐
d) jako prostředek, který dlouhodobě zabaví děti	☐

19. Využíváte rádio, TV jako zvukovou kulisu

a) ano	☐	c) většinou ne	☐
b) většinou ano	☐	d) ne	☐

20. Mohou média negativně ovlivnit rozvoj vztahů mezi rodinnými příslušníky

a) ne	☐	b) ano	☐